

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANABİLİM DALI

DEVLETLERARASI İLİŞKİLERDE VE KARŞILIKLI ENTEGRASYON
SÜRECİNDE DİL FAKTÖRÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

TEZİ YAZAN
Yunus HARDALDALI

Danışman: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Marziye MEMMEDLİ (Kahramanmaraş
Sütçü İmam Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Gürcan DEMİROGLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / EKİM 2021

ONAY**T.C****ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE**

20195006 numaralı öğrencimiz olan **Yunus HARDALDALI** tarafından hazırlanan “**Devletlerarası İlişkilerde ve Karşılıklı Entegrasyon Sürecinde Dil Faktörü: Türkiye Örneği**” başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. İçi Asıl Üye- Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. İçi – Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Gürcan DEMİROGLARI

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

Üniv. Dışı - Jüri asıl Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Marziye MEMMEDLİ
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Asıl Sureti Islak İmzalıdır)

20/10/2021

Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir

İTHAF

Kızım Tuana'ya

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

20/10/2021

Yunus HARDALDALI

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatımda dillere olan ilgimden dolayı lisans eğitimimi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde yaptım. Uluslararası İlişkiler bölümüne ilgimden dolayı bu alanda yüksek lisans yapmayı tercih ettim. Tez çalışmamda ilgi duyduğum bu iki alanı bir araya getiren ve tez çalışma sürecince desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ'ye teşekkür ederim.

Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı'nda tanıdığım sevgili sınıf arkadaşlarım Ahmet DEMİRHAN'a, Kayhan KAYA'ya ve Ender ARAR'a dostlukları için ve her türlü destekleri için teşekkür ederim.

En büyük teşekkürü ise Sevgili Annem ve Babam Aysel / Recai HARDALDALI'na borçluyum.

ÖZ**DEVLETLERARASI İLİŞKİLERDE VE KARŞILIKLI ENTEGRASYON
SÜRECİNDE DİL FAKTÖRÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ****Yunus HARDALDALI****Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ****Ekim 2021, 82 sayfa**

Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan insanlar günümüze kadar değişik yöntemlerle iletişim kurmuşlardır. Bugün teknolojinin gelişmesi ile küreselleşme her geçen gün etkisini çok daha yakından hissettirmektedir. İnsanlar arasındaki eğitim, sosyal, ekonomik, siyasi, askeri ve diğer bir çok alandaki ilişkiler için ortak bir dile ihtiyaç vardır. 20. yüzyıla kadar çeşitli diller dünyanın farklı bölgelerinde ortak bir dil gibi kullanılmış, 20. yüzyıla girildiğinde ise İngilizce daha geniş bir alanda ortak dile dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya liderliğini ele almasıyla İngilizce daha baskın bir şekilde dünyanın ortak dili olmayı devam ettirmiştir.

Dil bir çok disiplinde bir çalışma alanı olmakla beraber, dili uluslararası ilişkilerdeki rolü ile değerlendirmek de mümkündür. Dil sadece ticaret, bilim, eğitim gibi alanlarda ihtiyaç duyulan bir araç özelliği taşımaz. Dil aynı zamanda, devletlerin entegrasyon sürecinde de olmazsa olmazlardan biri olarak görülmektedir.

Bu tezde; devletlerin entegrasyon sürecinde dil politikası ve bunun etki alanları, bu süreçte dil ve milli kimlikle beraber uluslararası kimlikler arası ilişkiler, uluslararası politika alanında dilin rolü, uluslararası birliklerde kabul gören yasal çerçeve ve aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası nitelikteki dil ilişkilerinin analiz edilmesi, dil entegrasyon modellerinin özellikleri gibi konular ele alınmıştır. Tezin son bölümünde Avrupa Birliği (AB), Güney Amerika (MERCOSUR), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) örnekleri ele alınarak Türk soylu devletler arasındaki ilişkiler ve entegrasyon süreci (TÜRKSÖY, Türk Keneşi) ve bu sürece dil faktörünün etkisi incelenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, dil politikası, dil kimliği, iletişim, entegrasyon

ABSTRACT**LANGUAGE FACTOR IN INTERSTATE RELATIONS AND IN THE
PROCESS OF MUTUAL INTEGRATION; TÜRKİYE EXAMPLE****Master Thesis, Department of International Relations****Supervisor: Prof. Dr. Khaladdin İBRAHİMLİ****October 2021, 82 pages**

People living in different parts of the world have communicated in different ways up until today. Today, with the development of technology, globalization is making its impact felt more and more every day. A common language is needed for relations between people in education, social, economic, political, military and many other fields. In the modern era, French was the common language of the world and then the language of the British was used as the lingua franca. English continued to become the lingua franca with the United States of America taking the world leadership in the 20th century.

Much as language is a field of study in many disciplines, it is also possible to evaluate language with its role in international relations. Language is not only a tool needed in fields such as commerce, science and education, it is also seen as one of the sine qua non in the integration process of states.

In this thesis, language policy in the intergation process of states and its areas of influence, language and national identity as well as supranational identities in this process, the role of language in the field of international politics, the legal framework accepted in international unions, as well as the analysis of both national and international language relations, language integration topics such as the features of the models will be discussed. In the last part of the thesis, the relations between the Turkish-speaking states and the integration process and the effect of the language factor on this process are examined by taking the examples of The European Union, MERCOSUR and The Commonwealth of Independent States.

Qualitative research method was used in the study.

Keywords: language, language policy, language identity, communication, integration

İÇİNDEKİLER

KAPAK.....	i
ONAY	ii
İTHAF.....	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. YÖNTEM	6
2.1. Uluslararası İlişkilerde Karşılıklı Bağımlılık Teorisi.....	6
2.2. Dil Politikası ve Küresel Dil Hiyerarşisi.....	6
2.2.1. Dil Politikası	6
2.2.2. Küresel Dil Hiyerarşisi.....	8
2.3. Dil Kimliği	10
2.4. Ülkelerin Dil Planlaması ve Politikası	11
3. BULGULAR.....	14
4. SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA.....	66
EKLER.....	69

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ALADI	: Asociación Latinoamericana de Integración (Latin Amerika Entegrasyon Birliği)
ALALC	: La Asociación Latinoamericana de Libre Comercio (Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği)
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DBK	: Devlet Başkanları Konseyi
DİBK	: Dışişleri Bakanları Konseyi
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KMK	: Kıdemli Memurlar Komitesi
MERCOSUR	: MERCado COMún del SUR (Southern Common Market) Güney Ortak Pazarı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
SCIC	: (Joint Interpreting and Conference Service) Birleşik Tercümanlık ve Konferans Hizmeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDİK / TDKÜİK	: Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi
TÜRKPA	: Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
UTA	: Uluslararası Türk Akademisi

EKLER LİSTESİ

EK-A. Etik Kurul Onay Belgesi	69
EK-B. Çağ Üniversitesi SOBE Etik Kurul İzin İstek Yazısı	71
EK-C.Çağ Üniversitesi Etik Kurul İzin Onay Yazısı	72

1. GİRİŞ

Araştırmanın Gerekçesi

Tez araştırmasının gerekçesi, dilin birçok işlevi ve boyutu olmasından ve aynı zamanda toplumların yaşamında dilin öneminden kaynaklanmaktadır. Modern koşullarda dil konusu, sosyal ve insani bilginin çeşitli disiplinleri çerçevesinde önemli ve ilgi çekicidir. Bu bilimler arasında dilbilim, sosyolinguistik, etnolinguistik, pedagoji ve psikoloji, sosyoloji, hukuk, siyaset bilimi, etnopolitik sayılabilir. Bu konuya uluslararası ilişkiler bilimi bağlamında da atıfta bulunulabilir. Bu da bir takım koşullardan kaynaklanmaktadır.

Birincisi, zamanımızın baskın eğilimlerinden biri küreselleşmedir. Yeni bilgi teknolojilerinin, telekomünikasyonun, iletişim araçlarının yaygınlaşması nedeniyle dünyanın karşılıklı bağımlılığı ve tamamlayıcılığında bir artış söz konusudur. Bütün bunlar dünyayı zamansal ve mekansal boyutlarda "daraltır" ve bu da yeni bir ihtiyaca yol açar. Hem ticaret, bilim, medya, hem de siyaset alanında iletişimi doğrudan gerçekleştirecek ortak bir dile ihtiyaç vardır.

İkincisi, devletler arası entegrasyon, yalnızca başlangıç aşamasında bir serbest ticaret bölgesinin yaratılmasını değil, aynı zamanda malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımını ve daha ileri aşamalarda engellerin kaldırılmasını da içeren küreselleşmenin en önemli tezahürüdür. Bütün bunlar gözönünde bulundurulduğunda şu soru ortaya çıkıyor: Dil, entegrasyona engel mi yoksa entegrasyonu teşvik eden bir faktör mü? Burada sadece entegrasyonun ekonomik boyutlarından değil, aynı zamanda politik, kültürel, eğitimsel, bilgilendirici ve daha pek çok konudan bahsedilebilir ve devletler arası entegrasyon birliği çerçevesindeki iletişim bir noktada katılımcı devletlerin vatandaşları ile entegrasyon birliği kurumları arasında, (katılımcı devletler ve kurumlar) ve bir başka noktada ise entegrasyon birliğinin kurumları ile katılımcı devletler ve katılımcı devletlerin vatandaşları arasında gerçekleşir. Dolayısıyla genel olarak uluslararası ilişkilerin dil boyutundan, özelde ise devletler arası entegrasyon süreçlerinden bahsedebiliriz.

Çalışmanın Amaçları ve Hedefleri

Araştırmanın konusu, dil faktörünün devletler arası entegrasyon süreçlerine etkisidir.

Tez araştırmasının genel amacı; Avrupa Birliği (AB), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Türk Keneşi örneğini

kullanarak devletler arası entegrasyon süreçlerine dil faktörünün rolünü ve etkilerini incelemektir.

Bu amacın kapsamlı şekilde gerçekleştirilmesi için aşağıdaki soruya ve alt sorulara cevap aranmıştır:

Soru:

Devletler arası ilişkilerde ve karşılıklı entegrasyon sürecinde dil faktörünün rolü ve etkileri nelerdir?

Alt Sorular:

1. Dilin uluslararası siyasi boyutlardaki rolü nedir?
2. Devletler arası entegrasyon süreçlerinde dilin ve milli kimliğin, aynı zamanda uluslarüstü kimlikler arası ilişkilerin önemi nelerdir?
3. Devletler arası entegrasyon bağlamında dil politikasının etkisi nedir ve onun tezahür alanları nelerdir?
4. Uluslararası birlikler çerçevesinde benimsenen yasal çerçeve, aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası nitelikteki dil ilişkileri nasıl analiz edilebilir?
5. Dil entegrasyon modellerinin her birinin özellikleri nelerdir?
6. Dil işleyişi ve entegrasyon süreçleri arasındaki etkileşimin doğal nitelikleri nelerdir?

Belirlenen amaç, soru ve alt sorulardan kaynaklanan çalışma hipotezleri aşağıdaki gibidir:

- Dil faktörü, devletler arası entegrasyonun belirleyicileri sisteminde önemli bir yer kaplar;
- Dil, hem bir "kaynak" hem de devletler arası entegrasyon süreçlerinin bir "sorunu" olarak hareket edebilir, süreci hızlandırabilir veya yavaşlatabilir;
- Politik alanda uluslar üstü kimlik, ulusal kimliğe "meydan okuyabilir";
- İncelenen devletler arası entegrasyon birliklerinin her biri benzersiz bir dilbilimsel entegrasyon modelidir.

Araştırmanın Teorik ve Pratik Önemi

Tez araştırması konusunun geliştirilmesi, devletler arası entegrasyon süreçlerinde bir faktör olarak dilin doğası ve özellikleri hakkındaki bilimsel fikirlerin genişlemesine katkıda bulunabilir. Tez materyalleri, eğitim sürecinde uygulama alanı bulabilir - modern uluslararası ilişkiler, uluslararası ilişkiler teorisi, ilgili uzmanlık alanlarındaki öğrenciler için, politik dilbilim üzerine çalışan lisans ve lisansüstü düzeydeki öğrenciler ve araştırmaları için kullanılabilir. Tezin hükümleri ve sonuçları: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, siyasi parti yapıları ve medya dahil olmak üzere yetkililerin ilgisini çekebilir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin hem yakın hem de uzaktaki imajını iyileştirmeye yönelik öneriler geliştirmek için de kullanılabilir.

Bu tezde bölgesel örgütlerin dil politikaları incelenerek bu politikalar Türkiye örneği ile karşılaştırılmıştır. TÜRKSOY'u ve Türk Keneşi'ni; MERCOSUR, Avrupa Birliği ve Bağımsız Devletler Topluluğu örnekleriyle karşılaştırarak dil faktörünün entegrasyon sürecine etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

MERCOSUR'a üye ülkeler ortak bir alfabeye sahiptir ve alfabenin ortak olması entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Avrupa Birliği'ne baktığımızda üye ülkelerin neredeyse tamamı Latin alfabesi kullanmaktadır ve ortak alfabe bu örgütte de entegrasyonu hızlandırmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda da benzer bir tablo ile karşılaşmaktayız. Burada Kiril alfabesi entegrasyonu hızlandırmaktadır.

Fakat Türk Keneşi'ne baktığımızda örgütte ortak bir alfabe kullanılmadığı için entegrasyon hızlı bir şekilde ilerlememektedir.

Dört örgütü ele aldığımızda Türk Keneşi dışındaki örgütlerin ortak alfabe sayesinde entegrasyon sürecinde başarılı olduğunu görüyoruz fakat aynı başarı ortak alfabesi olmayan Türk Keneşi'nde görülmemektedir.

Ortak alfabenin ve ortak bir dilin entegrasyon süreçlerinde ne kadar önemli olduğunu bu örgütler üzerinden görebilmekteyiz.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın verimliliğinin artırılması ve ortaya konulan amaca ulaşılması açısından araştırma süresi göz önünde bulundurularak çalışmaya sınırlama getirilmelidir. Araştırma AB, Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), BDT ve Türk Keneşi örneklerinin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Keza dünyada başka örnekler de vardır. Örneğin, Arap Birliği, Kuzey Amerika (NAFTA), Afrika'daki birlikler vb.

Varsayımlar

Devletler arasında ortak bir dilin bulunması, devletler arasındaki ilişkilerin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Örneğin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Rusça bilen ülkeler Rusya ile ilişkilerde daha önde görülmektedir. Bu ülkeler, Rusya ile iyi ilişkiler kurabilmektedirler. Avrupa Birliği kurulurken ilk konuşulan konulardan birisi ortak dil olmuştur. Buna bir başka örnek Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşik Krallık gösterilebilir. 2. Dünya savaşı bittikten sonra Avrupa çok zor günler yaşamaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri Marshall yardımlarını başlattığında, Birleşik Krallık diğer Avrupa ülkeleri ile bir tutulmasını istememiş, ABD'den ayrıcalıklar istemiştir ve bunun sonucunda en büyük Marshall yardımını Birleşik Krallık almıştır. Ve son olarak Fransa'nın Fransızca konuşan Afrika ülkeleri ile ilişkileri ve Güney Amerika ülkelerinin karşılıklı ilişkilerinin artması da bu varsayımı desteklemektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tez, nitel yöntemler çatısı altında yer alan fenomenolojik araştırma yaklaşımı yöntemi kullanılarak yazılmıştır. Fenomenoloji, insanların belirli bir fenomen veya kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ve algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Rose, Beeby & Parker, 1995, s. 1124). Çalışma yapılırken nitel araştırma kapsamında makalelerden, dergilerden ve yayınlardan, elektronik ortamdaki kitaplardan, basılı kitaplardan ve internette elde edilen bilgiler ile veriler elde edilmiş ve çalışma içerisinde doküman analizi tekniği kullanılarak tez yazılmıştır. Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005). Bir başka ifadeyle doküman analizi, basılı ve elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde gerçekleşen bir dizi işlemdir (Bowen, 2009). Bu süreç ayrıca, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Aynı zamanda resmi ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesidir (Ekiz, 2015). Diğer bir tanıma göre ise doküman analizi, birincil araştırma verileri kaynağı olarak çeşitli yazılı metin biçimlerini toplamak, gözden geçirmek, sorgulamak ve analiz etmektir (O'Leary, 2017). Kısacası,

araştırma konusu hakkında diğer kişi ya da kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış ya da yaratılmış çeşitli yazı, belge, yapım veya kalıntının toplanması ve incelenmesi doküman analizi olarak kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 2016). Nitel araştırmada toplanmış verilerin geçerliğinin ve güvenilirliğinin arttırılması amacıyla birden fazla veri toplama yönteminin birlikte kullanımı sıklıkla görülmektedir. Çalışmanın güvenilirliğinin artırılması ve geçerliğinin sağlanması açısından veri toplama sürecinde tek bir kaynağa bağlı kalmadan çapraz okuma yöntemiyle bilgiler farklı kaynaklardan edinilmiş ve doğrulanmasına özen gösterilmiştir. Avrupa Birliği (AB), Güney Ortak Pazar (MERCOSUR) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) örnekleri karşılaştırılmış ve bu açıdan Türkiye örneği incelenmiştir.

Aşağıda doküman analizinde çapraz okuma kapsamında ele alınan kaynaklar belirtilmiştir.

Açık, F. (2008). XX. Asrın başlarında Türk Dünyasında yaşanan alfabe değişikliklerinin sebepleri, gelişimi ve sonuçları. <i>Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu</i> . Ankara, Türkiye.	Eraydın Virtanen, Ö. (2002). <i>Dil Politikalarına Bütüncül Bir Yaklaşım: Orta Asya'da Dil Politikaları</i> . Doktora Tezi
Landau, J.M. & Kellner-Heinkele, B. (2011). <i>International Library of Central Asia Studies: Language Politics in Contemporary Central Asia: National and Ethnic Identity and the Soviet Legacy</i> . I.B. Tauris Press	Bıyıklı, M. (2018). 25 Yıllık tecrübenin ardından Türk Keneşi bünyesi ülkelerde ortak kuruluşlar, ilişkiler ve işbirlikleri. <i>Orasam</i> , 225, 1-79
Eraydın Virtanen, Ö. (2003). <i>Dil Politikalarının Kökenleri</i> . Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları	Özkırmı, U. (1999). <i>Milliyetçilik Kuramları</i> . Sarmal Yayınları
Ruiz, R. (1984). Orientations in Language Planning. <i>Nabe Journal</i> , 8	Jernudd, B.H. & Rubin, J. <i>Can Language be Planned</i> . The University of Hawaii Press
Esman, M. J. (1992). The State and Language Policy. <i>International Political Science Review</i> .	N. Grant. (1989). <i>Mechanisms: Policy formation and implementation</i> . MacMillian Press
Abdieva, R. (2017). Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetleri'nin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Alfabe Çalışmaları. <i>Türklad</i> , 1, (2)	Amirbek, A. (2017). Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması. <i>Ankasam</i>

2. YÖNTEM

2.1. Uluslararası İlişkilerde Karşılıklı Bağımlılık Teorisi

Uluslararası İlişkilerin çalışma alanı oldukça geniştir. Uluslararası İlişkiler, küreselleşme olgusunun topluma ve devlet egemenliğine etkisini, sürdürülebilir kalkınma, nükleer yayılma, terörizm, organize suç, milliyetçilik, insan hakları, çevre sorunları, güvenlik ve insan kaçakçılığına kadar pek çok konuyu uluslararası düzeyde inceler.

Bu incelemeyi yaparken Uluslararası İlişkiler temel teorilerinden faydalanır. Bu teorilerden birisi de “Karşılıklı Bağımlılık”tır (Interdependence). 20. yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan küreselleşmenin uluslararası ilişkilere yansımaları karşılıklı bağımlılık kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde büyük güçler arasındaki karşılıklı bağımlılığın ekonomik boyutunun güvenlik ve askeri boyutun önüne geçtiği görülmektedir.

Keohane ve Nye çok taraflı bağımlılığın temel nitelikleri ve koşullarını üç noktada toplamaktadır: Bunlar, uluslararası ve toplumlararası iletişim kanallarının çokluğu, uluslararası konularının gündemine ilişkin bir öncelik sıralamasının olmaması ve askeri gücün öneminin giderek azalmasıdır.

Karşılıklı bağımlılık özetle çok sayıda kanalla sadece devletlerin değil toplumların birbirine bağlı hale geldiğini, konular arasında bir hiyerarşinin olmadığını ve devletlerin birbirlerine karşı askeri güç kullanımının azaldığını ortaya koymaktadır.

2.2. Dil Politikası ve Küresel Dil Hiyerarşisi

2.2.1. Dil Politikası

Dil politikası, “bir siyasal birim içinde konuşulan dillere, bunların alan ve bölgelerine, gelişmelerine ve kullanımlarına ilişkin haklara yönelik ilke, karar ve uygulamalar bütünü” (Virtanen, 2003, s.18) şeklinde tanımlanabilir. Bu tanıma bakıldığında dil politikasının sadece dil ile ilgili yasalardan ibaret olmadığını görebiliyoruz. Bu nedenle dil politikası ile ilgili yasa olmadan da bazı dil politikalarının var olduğunu veya yasalarla uygulamaların farklılık gösterdiği durumların yaşandığını da görebiliyoruz. Christina Bratt Paulston, bu konuda dil politikasının sadece yasalara ve siyasi söylemlere göre ele alınmaması gerektiğini aynı zamanda bir toplumdaki dil

davranışlarına bakılması gerektiğini ve konunun toplumsal / kuramsal bağlamda ele alınması gerektiğini belirtir. (Paulston, 1997, s.79)

Dil politikalarına bakıldığında bu politikaların hükümetler, hükümetlerin destek verdiği kurumlar ve devlet politikasının şekillenmesinde söz sahibi olan kişiler tarafından oluşturulduğu görülür. Dil politikalarının oluşturulmasında etkili olan kişilere ve kurumlara baktığımızda bunların farklılık gösterdiğini görmemize rağmen, bunların aslında devletlerin dil politikasının gerçekleşmesinde ortak noktada buluştuklarını görebiliyoruz. Özlem Eraydın Virtanen, devletlerin dil politikalarının belirli hedeflere ulaşmak için bilinçli bir şekilde planlandığını ve hepsinin bir hedefi olduğunu belirtip bu hedefleri şu şekilde anlatmaktadır: Bir devlet, halkının konuştuğu dili milli bir kimlik oluşturmak, kendi nüfuzunu arttırmak, meşruiyet kazanmak, katılımı kısıtlamak veya arttırmak için kullanabilir (Virtanen, 2003, s.19).

Dil politikasını ‘Maddi Planlama’ ve ‘Statü Planlaması’ olarak ikiye ayırabiliriz. Maddi planlama, bir dilin yapısının ve kelime hazinesinin, ses ve telafuz gibi özelliklerinin çalışıldığı alandır (Demirci, 2008, s.189). Statü planlaması ise bir devletin veya bölgenin bir dilin hangi amaçla kullanılacağını belirlemesi ile ilgili aldığı kararlardır (Virtanen, 2003, s.19). Statü planlaması, bir dilin devletin tamamında mı yoksa belirli bir bölgesinde / bölgelerinde mi kullanılacağını, dilin hangi amaçla kullanılacağını belirleyen çalışmadır. Dil politikalarının bu iki özelliği birbirini desteklemektedir. Bir dilde maddi planlama yapılmaksızın o dilde statü planlaması yapılması bir anlam ifade etmez ve aynı şekilde statü planlaması yapılmaksızın maddi planlama yapılmasının da dilde bir gelişme sağlamayacağı açıktır.

Dil politikalarının dünyanın farklı yerlerinde farklı amaçlarla ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı ülkelerde devleti yönetenlerin ideolojik siyasal tercihleri dil politikalarını belirlerken diğer taraftan belirlenen dil politikasının objektif tarafları olduğu da görülür. Bir devlette yaşayan farklı grupların demografik yapısı, azınlıkların genel nüfusa oranı, devlet içindeki farklı grupların siyasi iktidarla ilişkisi gibi farklı etkenler sebebiyle farklı dil politikaları oluşabilmektedir. Dünya Dilleri Atlası isimli eserin yazarı Roland Breton, dünyada kullanılan dilleri haritalar üzerinde göstererek neredeyse bütün ülkelerde farklı toplulukların yaşadığını ve bu toplulukların farklı diller kullandığını anlatıp bu ülkelerin bir çoğunda sadece bir resmi dil olduğunu okuyucuya sunar. Roland, eserinde 160 ülkenin tek bir resmi dile sahip olduğunu geri kalanların ise iki veya daha fazla resmi dil ile yönetildiğini belirtir (Breton, 2007, s.30-31).

Her devletin bir dil politikası vardır. Genel olarak baktığımızda dil politikalarını ikiye ayırabiliyoruz. Birinci grupta tek dili resmi dil olarak gören devletler ve ikinci grupta ise iki veya daha çok dili resmi dil olarak kabul eden devletler vardır (Esman, 1992, s.382).

2.2.2. Küresel Dil Hiyerarşisi

Günümüz dünyasında teknoloji çok hızlı gelişmekte, bilgi akışı çok hızlı sağlanmaktadır. Birçok alanda sınırlar kalkmış, mesafeler kısalmıştır ve baş döndürücü değişiklikler yaşanmaktadır. Bütün bu değişimler / gelişmeler yaşanırken 1980'li yıllardan itibaren üzerinde en çok konuşulan kavramlardan birisi de küreselleşme olmuştur.

Küreselleşmenin bir çok tanımı olmasına karşın küreselleşme için en çok kullanılan tanımlardan birisi: Ülkeler arasındaki ticaretin yaygınlaşması, ülkelerin politik alanlardaki kutuplaşmalara son vermesi, teknolojik gelişmeler ışığında ülkelerin ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal açıdan birbirlerine yaklaşmasıdır.

Küreselleşme, ekonomistler için ekonomik anlamda ulusal sınırların ortadan kalkması, siyasetçilere göre yeni siyasi ilişkilerin oluşturulması ve kültürel açıdan ise milletlerin ortak bir noktada buluşması olarak görülmektedir.

Bütün dünyayı etkileyen küreselleşmeyi ortaya çıkartan 3 ana alan bulunmaktadır (Öztekin, 2005, ss. 31-36). Bunlardan birincisi teknolojidir. Teknoloji olmadan küreselleşmenin ortaya çıkması söz konusu olmayacaktı. Küreselleşme, iletişim araçları ile güçlendi ve bu gücün arkasında teknoloji bulunmaktadır.

İkinci alanda ise ekonomi yer almaktadır. Hem sermaye piyasalarının hem uluslararası serbest ticaretin varlığı hem özel sektörün desteklenmesi hem de teknolojiye güçlü olan devletlerin ekonomi alanında da güçlenmesi ile bu devletler diğer devletler üzerinde hakimiyet kurmak istediler ve böylece yayılcı bir politika izleyip küreselleşmenin hayat bulmasını sağladılar.

Üçüncü ve son alan ise iletişimdir. İletişim alanındaki teknolojinin gelişmesiyle beraber bilgiye ulaşmak için mesafeler ortadan kalkmıştır ve böylece bilgi dünyanın her tarafına çok hızlı bir şekilde yayılmıştır. İletişim sayesinde küreselleşmenin hayat bulması hızlanmıştır.

Teknolojinin, ekonominin ve iletişimin gücüyle hızla yayılan küreselleşme sadece bu alanlarda etkili olmamıştır. İleri teknolojiye, güçlü bir ekonomiye ve güçlü iletişim araçlarına sahip olan ülkeler dünyaya şekil veren ülkelerdir. Bu güçlere sahip olan

lkeler, gelişmemiş ülkeleri kültürel açıdan da etkilemektedirler. Batı lkeleri, kendi kültürlerini iletişim araçları sayesinde gelişmemiş ülkelere empoze etmektedirler ve onların kültürlerini yok etmek için çalışmaktadırlar.

Gelişmemiş ulusların üzerindeki ekonomik baskının yanı sıra kültür alanındaki baskı da her geçen gün daha fazla hissedilmektedir. Kültürün ayrılmaz bir parçası olan dil de bu baskıdan kendi payına düşeni almaktadır. Toplulukları birbirinden farklı kılan dilleridir. Dil, toplulukların varlık nedenidir. Bu kadar önemli olan diller de küreselleşmeden etkilenmektedir ve küreselleşmeyle ortaya çıkan ‘küresel sermaye’, ‘küresel ekonomi’, ‘küresel ısınma’, ‘küresel tehdit’ gibi kavramların yanı sıra bir de ‘küresel dil’ kavramı hayat bulmuştur. Küresel dil deyince akla gelen ilk dil ise İngilizcedir.

Bazen bir sorunun cevabı ‘evet’ ya da ‘hayır’ olmamaktadır. Konuya baktığımız açıya göre sorunun cevabı değişmektedir. Küresel dil konusunda yapılan anketlere bakıldığında İngilizce için hem olumlu hem de olumsuz yaklaşımlar görülmektedir. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden Dr. Öğretim Görevlisi Emine Kolaç’ın ‘Küresel Dil’ Kavramının Düşündürdükleri (Kolaç, 2008) başlıklı araştırmasında Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ve Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümlerinin son sınıf 336 ğrencisi ile yapmış olduğu ankette şu sonuçlara ulaşılmıştır:

“Küresel dil kavramından ne anlıyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin 72’si evrensel dil, 60’ı dünya dili, 52’si uluslararası dil, 40’ı ortak iletişim dili, 37’si kullanımı en yaygın dil, 35’i en çok gereksinim duyulan dil, 32’si İngilizce, 25’i en geçerli dil, 17’si dillerin tek çatı altında birleşmesi, 8’i ortak semboller bütünü, 1’i güçlü ülkelerin egemen dili, 1’i anadilin karşısındaki tehlike, 1’i tek tip dil, 1’i dil emperyalizmi şeklinde yanıt vermişlerdir.

“Küresel dile gereksinim olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %78.57’si “Evet”, %21.43’ “Hayır” yanıtını vermiştir.

“İngilizce küresel bir dil midir?” sorusuna öğrencilerin % 83.93’ünün “Evet”, % 16.07’sinin “Hayır” yanıtı verdikleri görülmektedir.

İngilizcenin küresel dil olduğu düşüncesine yönelten nedenler sorgulandığında öğrencilerin 92’si “Dünyada en geniş coğrafyada kullanılmasını” göstermektedir.

Yapılan bu çalışmada da görüldüğü gibi İngilizce bir küresel dil olarak görülmektedir. İnsanların bilim, iletişim, ticaret gibi alanlarda ortak bir dili kullanma gereksinimi vardır. Bugün akademi, ticaret, bilim gibi birçok alanda İngilizce

kullanılmaktadır. Birçok ülkede çocuk yaşlarda İngilizce derslerine başlanılmaktadır. Okulların bir kısmı eğitimi İngiliz dilinde yapmaktadır fakat dikkat edilmesi gereken esas nokta ana dilin bir yabancı dilin etkisinde, gölgesinde kalmamasıdır. Ana dil korunup ana dille ilgili gerekli çalışmalar yapıp yabancı bir dil öğretilmelidir fakat yabancı bir dilin ana dile zarar vermesini engellemek için bütün önlemler titizlikle alınmalıdır.

2.3. Dil Kimliği

Kimlik, kişilerin ve milletlerin kendilerini tanımlarken ön plana çıkardıkları değerleri ifade eder. Kimlik oluşumu sadece bireysel değer oluşumunu değil aynı zamanda toplumsal değer oluşumunu da anlatır. Kimliğin oluşumunda bazı değerler ön plana çıkar. Bireysel kimlik, bireyin kurduğu benzerlikler ile oluşur. Böylece ben kimliği biz kimliğine doğru yol alır. Buna ulusal kimlik denir. Fakat burada kişi, kimliğini oluştururken kişinin sıfırdan bir kimlik oluşturduğunu söyleyemeyiz çünkü kişi doğduğu toplumun sahip olduğu değerlerin içine doğmaktadır ve bunlardan büyük ölçüde etkilenmektedir.

İnsan gelişimindeki en önemli dönem, kişinin dilini öğrendiği dönemdir. Kişi öğrendiği dil ile kendini tanımlamaya başlar. Ana dilini öğrenmeyen bireyler ve toplumlar, kimlik sorunu yaşamaya ve içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaşmaya, topluma yabancılaşmaya başlarlar çünkü dil kimliği, kişinin var olduğu alandır.

İnsanın doğup bu dünyaya gelmesi biyolojik olarak var olduğunu gösterir fakat birey doğduğunda ona bir nesne olarak bakılmaz. İnsan düşünen bir varlıktır ve bir ruha sahiptir. İnsana bu gözle baktığımızda onun ontolojik yanını görürüz. İnsanın ontolojik varlığını da dil ile anlamlandırabiliriz çünkü bir varlığın var oluşunun ön koşulu dildir. Dil aracılığı ile bir varlığı onaylarız, onun var olduğunu anlatırız.

Dünyadaki herhangi bir dilin herhangi bir varlığı onaylaması, o varlığı nasıl gördüğü ile ilgilidir. Nesnelere herkes tarafından görünmesine ve belirgin olmasına rağmen, bu nesnelere her dilde farklı bir isimle ifade edilmesi bu algı ile ilgilidir. Bu yüzden her bir dil için 'yeni bir dünya' ifadesi kullanılabilir. Herhangi bir dilde varlık-anlam tahlili üzerine yapılacak bir çalışmada, çalışma yapılan dili kullanan topluluğun dünyayı algılaması ortaya çıkacaktır.

Kültürde olan her şey dil ile bir anlam bulur. Bu anlamın etrafında toplanan gruba ise topluluk denir. Her bir dil, o dili kullanan topluluğun dünya ile ilişkisini gösterir. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir konuda dili değiştirmek anlamı değiştirmek demektir.

Bu ise kişinin ontolojik olarak dünya ile olan ilişkisini değiştireceğini gösterir. Dil bir iletişim aracıdır fakat bunun yanı sıra dil aynı zamanda bireyin dünyayı algılaması ve bu algıyı bilgiye dönüştürme aracıdır. Dolayısıyla dilin değişmesi bütün bu sürecin değişmesi, anlamın farklılaşması anlamına gelmektedir.

Dünyaya yeni gelen bir bebek, doğduğu topluluğun dilinin içine de doğmuştur. Doğduğu topluluğun kültürünü o topluluğun dili aracılığı ile kavramaya başlayacaktır ve o kültüre / topluluğa bağlanması dil aracılığı ile gerçekleşecektir.

Kişi doğduğunda toplumun en önemli özelliklerini anlatan kültürünü anlayabilmek ve o topluluğun bir parçası olabilmek için o topluluğun ana dilini öğrenmek zorundadır. Kişi ana dilini öğrenmez ise boşluktadır. Toplumun bir parçası olması söz konusu değildir. Alman filozof, dinbilimci, şair ve edebiyatçı Johann Gottfried von Herder'in de dediği gibi "İnsan olmak demek bir dile sahip olmak ve aynı zamanda bir topluluk içinde yaşamak demektir" (Özkırmı, 1999, s. 34).

Amerikalı dilbilimci ve etnolog Edward Sapir'in, "Ortak bir dile sahip olmanın ortak bir dünyaya sahip olmak" (Arslan, 2007, s. 167) olduğunu ifade ettiğini ve buradan hareketle bir dilin bir milleti belli bir toprakta bir arada tuttuğunu ve dil ile kimlik kazandığını ve ayrıca dil ile milletin ayırt edici bir özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. Ülkelerin Dil Planlaması ve Politikası

'Dil planlaması' ve 'Dil politikaları' terimleri zaman zaman aynı anlamlarda kullanılmıştır. 1970'lerde yapılan çalışmalarda dil planlaması teriminin çok daha yaygın bir şekilde kullanılmış olduğunu görmekteyiz. O dönemde dil planlaması için yapılmış olan tanımların günümüzde dil politikaları ile benzer olduğunu görebilmekteyiz.

V. Tauli'nin yapmış olduğu tanım, "Var olan dillerin düzenlenmesi ve geliştirilmesiyle veya bölgesel, ulusal, uluslararası dillerin oluşturulmasıyla ilgili etkinlikler"dir (Tauli, 1974, s. 56). Bir başka tanım ise "Sözlü veya yazılı bir dil sisteminde veya bunların her ikisinde belirlenmiş hedefler doğrultusunda kurulmuş ve bu hedefe ulaşmak için kendisine yetki verilmiş kurumlar tarafından yapılan bilinçli değişiklikler"dir (Jernudd & Rubin, 1997, s. 6).

Bazı araştırmalarda ise milli birliğin sağlanması ve ekonomik şartlardan dolayı siyasi otoritenin dile müdahalesi dil politikası olarak tanımlanmaktadır. Sovyet dilci Deşeriev, dil politikasını "Devletlerin dilin işlevine ve dilin gelişimine ve aynı zamanda dilin halkın yaşamındaki rolüne müdahale etmesidir" (Sarı, 2010, s.50) şeklinde

tanımlamıştır. “Dil gelişimini bilinçli olarak etkilemek için kullanılan kuramlar ve uygulamalar; belli bir hedef için bilimsel olarak dillerin yönlendirilmesi” (Grant, 1989, s. 65) tanımını ise Grigoryev’e aittir.

Bazı araştırmacılara göre dil planlaması, dil politikasının bir parçası olmasına karşın bazı araştırmacılara göre ise de dil politikası dil planlamasının bir parçasıdır. Fakat konu üzerinde siyasi analiz yapan araştırmacılar, dil politikası ile dil planlaması arasında niteliksel bir ayrım yaparlar. (Wildavsky, 1979, s. 124-129)

Planlama gelecekle ilgilidir. Planlama, toplum ile ilgili ayrıntılı değerlendirmelere dayalıdır. Planlamada dilin merkezîyetçi olma özelliklerine ve ortak noktalarına yoğunlaşılır. Diğer taraftan dil politikası, isteklerin ve gereksinimlerin çatışması durumunda ödün vermeye dayanan bir bakış açısına sahiptir. Dil planlamasında bir doğru olduğu kabul edilip konu üzerinde çalışan uzman kişilerin kabul edilen bu doğruya yoğunlaşp buradan bir sonuç çıkarmaları istenirken dil politikasında ise yanlışın bulunup düzeltilmesi esas alınır. Planlama; sistematiktir, etkindir, rasyoneldir ve tutarlıdır.

Dil planlaması / Dil politikası, her ülke için önemli bir gündemdir. Ancak bu konu her ülkede aynı şekilde ele alınmamaktadır. Konu üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında dil politikası ile ilgili üç farklı yaklaşımdan bahsedilebilir (Baker, 1993, s.16).

Birincisi; ulus devlet kurma aşamasında kullanılan ve dil konusunda ülkenin homojenleşmesini hedefleyen yaklaşımdır. Bu yaklaşımın sergilendiği ülkelerde ‘tek’lik ön plana çıkmaktadır. Nijerya’daki ilk dilbilimci profesör olan Ayò Bámgbósé, dillerin farklılığının en fazla görüldüğü Afrika’da bu yaklaşımın yaşandığını belirtir (Bamgbose, 1994, s.33-43).

İkinci yaklaşımda ise birden fazla dil kullanımı söz konusudur. Bu diller, ülkelerin yasalarında belirtilmiştir. Ülke vatandaşları yasalarda belirtilen dillerde eğitim alma hakkına sahiptirler. Fakat Hindistan’da görüldüğü gibi diller yasalarda belirtilmesine rağmen bütün diller eşit olmayabilir. Hindistan’da bütün diller yasalarda belirtilmiş olmasına karşın bütün dillerde eğitim yapılmamaktadır. Sadece nüfus yapısı avantajını, siyasi gücü elinde bulunduranlar bu haktan yararlanabilmektedir.

Üçüncü yaklaşım ele alındığında ise birden çok dili yasasında kabul etmiş ve bunu hayata geçirmiş olan ülkeleri görmekteyiz. Bu grupta Papua Yeni Gine, Etiyopya, Finlandiya gibi ülkeler yer almaktadır.

Dil politikası ayrıca milli dilin yabancı dilin baskısından, etkilerinden kurtarılmasına yönelik çaba, temizlenme, arınma, asimilyasyonu önlemek, durdurmak, milli dilin statüsünü yükseltmek anlamlarını da içerir. Dil, bir toplum için sadece iletişim aracı değildir dil aynı zamanda bir milletin düşünme yoludur, bir milletin temel zenginliklerinden birisidir, dil bağımsızlıktır. Ana diline sahip çıkmayan, ana dilini yabancı dillerin etkisinden korumayan milletler geçmişlerinden koparlar, geçmişlerinden kopuk nesiller yetiştirirler. Aynı zamanda kültürünü tanımayan, kendi değerlerine yabancılaşmış, geçmişi ile bağları kopmuş bir topluluğa sahip bir milletin korkulu rüyası yaşanmaya başlamıştır. Bir milleti ayakta tutan etmenler sadece teknolojik ve medeni gelişmeler değildir. Bir milleti ayakta tutan etmenler arasında manevi değerler çok önemli bir yer tutmaktadır ve bu değerler dil vasıtası ile geleceğe aktarılır. Bu gerçekten yola çıkarak bir millet diline sahip çıkmak için gerekli dil politikalarını geliştirir ve dilini yabancı dillerin etkisinden korur.

Dünyanın herhangi bir başka yerinde yaşıyor olsak bile dilimizi, kültürümüzü, tarihimizi unutmamalıyız. Bir dilin coğrafi sınırı olmaz. Ömer Seyfettin'in de dediği gibi: "Benim vatanımın sınırları Edirne'den başlayıp Hakkâri'de bitmez. Benim vatanımın sınırları Türkçe konuşulan yerde başlar, Türkçe konuşulan yerde biter."

Milli dili yabancı bir dilin etkisinden korumak hayati bir öneme sahiptir. Yabancı dil hayranlığı, milli dile büyük zararlar verebilmektedir. Özellikle sosyal medyada, bilgisayar oyunlarında, mağaza isimlerinde ve en önemlisi de günlük hayattaki dilde yabancı kelimelerin kullanılması dilde bir yozlaşmayı bereberinde getirecektir.

Milli bir dilin bir başka milli bir dilin etkisi altına girmesi bir anlamda bir sömürü şeklidir. Bir milleti etkisi altına almaya çalışan bir güç, etkisi altına almaya çalıştığı ülkenin vatandaşlarının dilini bozmak için büyük bir uğraş verir. Bunu başarmak istemesinin sebebi etkilemek istediği dilin kültürünü, geleneklerini, göreneklerini dil yordamıyla yozlaştırmak ve kendi değerlerini benimsetmektir.

Bunlardan kaçınmak için de ülkelerin dil politikaları vardır. Ülkeler vatandaşları arasında dil bilincini oluşturmak için yetkili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır.

3. BULGULAR

AB İçi İlişkiler ve Entegrasyon Süreçlerinin Dil Ölçümü/Boyutu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1952 yılında kurulduğunda kurucu üye ülkeler tarafından Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Flamanca birliğin resmi dilleri olarak kabul edilmişti (Avrupa Birliği Tarihi, 2021). Bu dönemde birlik için küçük bir çevirmen ve tercüman grubu yeterli oluyordu. Roma Anlaşması ile temeli atılan Avrupa Ekonomik Topluluğu için anlaşmanın imzalanmasından sonra 15 kişiden oluşan bir çevirmen grubu oluşturulmuştu. İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın birliğe katılımıyla Danca ve İngilizce de birliğin resmi dilleri arasına katıldı. Bu döneme kadar Tercüme Birimi olarak adlandırılan bölüm Tercümanlık Genel Müdürlüğü ismini aldı. Avrupa Topluluğu'nun 7. dili 1981 yılında Yunanistan'ın topluluğa katılımıyla Yunanca oldu ve Tercümanlık Genel Müdürlüğü, Birleşik Tercümanlık ve Konferans Hizmeti'ne (Joint Interpreting and Conference Service) (SCIC) dönüştü. 1986 yılına gelindiğinde AT'ye İspanya'nın ve Portekiz'in katılımıyla bu ülkelerin dilleri de resmi diller arasına katıldı. Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla resmi dil sayısı 11'e yükseldi. SCIC, 1998'de birliğe yeni katılacak ülkelerin dillerini gözönünde bulundurarak tercümanlık ile ilgili çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu çaba içerisinde üniversitelerle işbirliğine gitmiştir ve 2000 yılında tercümanlık işlerinin hızlandırılması ve kolaylaştırılması için çalışmalar başlatıp teknoloji kullanımını yaygınlaştırmıştır. 2001 yılı, 45 ülkenin katıldığı organizasyon ile Avrupa diller yılı olarak kutlanmıştır. 2001 yılında düzenlenen 190 proje ile Avrupa'nın çok dilli olduğu ve dil öğrenmenin yeni fırsatlar ortaya çıkarttığı vurgulanmıştır. 2004'te birliğe 10 yeni devletin katılımıyla resmi dil sayısı 20'ye yükselmiştir ve son üye olan devletlerle bugün 24 resmi dili olan bir birlik halini almıştır.

Avrupa Birliği kendisini, "AB, demokratik bir yapıdır. Bu yüzden, birliğe üye olan bir ülke diğer üye devletlerle, onların vatandaşlarıyla, şirketlerle, hizmet sunan kurumlarla ve AB'ye bağlı diğer organizasyonlarla kendi dilinde iletişim kurmalıdır. Halkın AB içinde yapılanları kendi dilinde okuyup öğrenme hakkı vardır. AB'nin çıkarttığı ve üye ülke vatandaşlarını yakından ilgilendiren yasaları her bir birey kendi dilinde okuyabilmelidir. Üye ülkelerin dillerinin kullanımı, AB'yi ve kurumlarını şeffaf, meşru ve etkin bir kurum olarak göstermektedir." şeklinde tanımlar (Avrupa Birliği, 2021).

24 dilin resmi dil olarak kabul edilmesinin sebepleri şu şekilde açıklanabilir:

1. Avrupa Birliği, çok kültürlü bir yapıdır. Bu yüzden hiç bir dil gözardı edilemez.
2. Üye ülkelerin birlik içinde kendi dillerini konuşma, bilgi alma ve karar süreçlerine müdahil olma hakkı elinden alınmaz.
3. Yasalar, vatandaşların hayatlarına doğrudan etki etmektedir. Yasa için yapılan toplantılarda katılımcıların kendisini ifade etmede ve karşısındakini anlamada herhangi bir sorun yaşanmamalıdır.
4. Kültürel kimliğin en önemli parçalarından birisi de dildir. Bu sebeple dil çeşitliliği birlik içinde korunmalıdır. Böylece üye ülke yöneticileri, ülkelerinin vatandaşlarının birliğe olumlu bakmaları konusunda onları daha kolay ikna edebileceklerdir (Avrupa Birliği Çokdillilik, 2021).

Bunlara rağmen, 1998 yılında Bolonya sürecinin başlaması ile İngiliz dili Avrupa'nın ve dünyanın iletişim, eğitim ve bilim diline dönüşmeye başlamıştır.

AB Dil Politikasının Uygulanması

Avrupa Birliği kurumlarında toplantılar yapılmakta, farklı konularda yasalar çıkarılmaktadır. Raporlar, resmi belgeler, kamu ile ilgili yapılan çalışmalarda belgeler Avrupa Birliği'nin resmi gazetesi olan Journal of European Union'da ve kurumun internet sitesinde yayınlanmaktadır. AB'ye üye devletlerin vatandaşları, AB'ye bağlı kuruluşlarla iletişime geçip farklı konularda bilgi alabilmektedir. Bu işlemler gerçekleşirken kurum tarafından tercüme ve çeviri politikaları devreye girmektedir.

Birliğin her bir parlamenterinin konuşma yapma, belgeleri edinme ve tartışmalara katılma hakkı vardır. AB vatandaşlarının çıkan yasaları kendi dilinde okuma, her konuda soru sorma ve sorduğu soruya cevap alma hakkı vardır. Bu konulardaki dil politikası, Usul Kuralları'nda şu ifadelerle açıklanmaktadır (Avrupa Birliği Yasalar, 2021):

Madde 31

Siyasi grup başkanlarının ve parlamento bürosunun tutanakları bütün resmi dillere tercüme edilecek ve bu belgeler parlamenterlere dağıtılacaktır. Belgeler kamuya açık olacaktır. Bunun istisnası ise siyasi grup başkanlarının ve parlamento bürosunun belgelerle ilgili gizlilik kararı alması durumunda geçerli olacaktır.

Madde 158

- a) Avrupa Parlamentosu'na ait bütün belgeler, AB resmi dillerinin her birisinde hazırlanacaktır.
- b) Avrupa Parlamentosu'nda konuşma yapan vekil istediği dilde konuşma hakkına sahiptir. Yapılan konuşma diğer resmi dillere ve büronun talep ettiği diğer dillere simültane olarak çevirilecektir.
- c) Parlamentoda gerçekleştirilen toplantılarda komitenin ve delegelerin talep ettiği dillere çeviri yapılacaktır.
- d) Bir oylama yapıp oylamanın sonucu ilan edildikten sonra farklı dillerde hukuki çelişkiler var ise son kararı Başkan verecektir.

Madde 195

Parlamentoda gerçekleştirilen oturumlar hangi dilde yapılıyor ise görüşmeler o dilde kurumun resmi internet sitesinden canlı olarak verilecektir.

Madde 215

Dilekçeler, AB'nin resmi dillerinde verilmek zorundadır. Resmi dillerin dışında herhangi bir dilde yazılmış olan dilekçenin AB resmi diline çevrilmesi ile dilekçe işleme alınacaktır.

Avrupa Birliği Konseyi'ne baktığımızda ise 14 nolu Usul Kanunu önem arz etmektedir:

1. Konsey - oy çokluğuyla kararlaştırılan acil durumlar dışında - yürürlükteki maddelerde belirtilen dillerde hazırlanan belgeler ve taslaklar temelinde karar alacaktır.
2. Önerilen herhangi bir yasa değişikliği birinci fıkrada belirtilen dillerde hazırlanmazsa, herhangi bir Konsey üyesi yapılan görüşmeye itiraz edebilir.

Bu maddeler, tüzük ve genel uygulama ile belgelerin birliğin bütün resmi dillerinde hazırlanmaması durumunda geçerli olamayacağını ve yürürlüğe giremeyeceğini beyan etmektedir.

Avrupa Birliği Konseyi'nin ve Zirvesi'nin kullanmakta olduğu ortak internet sitesinin dil politikası, bütün belgeleri bütün resmi dillerde yayımlamak yönündedir. Fakat internet sitesinin 'basın' ve 'belgeler' bölümlerindeki dil sadece İngilizce ve Fransızcadır. Birliğin yaptığı toplantılar bu iki dilde verildikten sonra toplantının özeti

diğer dillerde verilmektedir. Bunun sebebi ise sınırlı çeviri bütçesi gösterilmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun dil politikası ise çeşitlilik göstermektedir. Komisyonda kabul edilen bir kararın AB resmi dillerinin hepsine çevrilmesi gerekmektedir. AB vatandaşlarının komisyona yazdığı mektuplara ise mektubun yazıldığı dilde cevap verilmesi şartı vardır.

Komisyonun resmi sitesine bakıldığında yasalar her dilde okunabilmektedir. Diğer içerikler ise daha çok AB vatandaşına ulaşılacak dilde yayımlanmaktadır. Siteyi ziyaret edenlerin %90'ı İngilizceyi tercih etmektedir.

Avrupa Birliği Konseyi'nde ve Bakanlar Konseyi'nde resmi olmasa da çevirilerin Almancaya, Fransızcaya ve İngilizceye çevrilmesi konusunda bir anlaşmaya varıldığı görülmektedir. Bakanlar Konseyi'nde zaman zaman Almanca ile ilgili tartışmalar da yaşanmıştır. Örneğin Finlandiya'nın dönem başkanlığı yaptığı süreçte Almancanın gayri resmi toplantılarda resmi dil olmasının gerekmediği görüşü ortaya atılmış fakat Almanya'nın ve Avusturya'nın baskısıyla bu görüş kabul edilmemiştir. Benzer bir örnek İsveç'in dönem başkanlığında yaşanmıştır. Bu defa Almanya ve Fransa Dışişleri bakanlarının girişimleriyle bu talep reddedilmiştir (Avrupa Birliği Aktüel, 2021).

İngiltere, Almanya ve Fransa birlikteki en güçlü ülkelerdi ve bu üç ülkenin dili çalışma dili olarak en yaygın kullanılan dillerdi. Avrupa Birliği'nin tercüme masraflarının düşürülmesi amacıyla sadece bu dillerin kullanılması da önerildi. Bunun anlamı bu üç ülkenin siyasi anlamda güçlerini daha fazla arttırmaları anlamına gelmekteydi. Yapılan bir diğer öneri ise çalışma dilinin sadece İngilizce olmasıydı fakat Birliği en çok eleştiren ve entegrasyon sürecini yavaşlatmakla suçlanan İngiltere'nin dilinin bu konuma yükseltilmesi birliğin geleceği açısından bazı endişeleri beraberinde getiriyordu. Brexit'en sonra da AB'de İngiliz dilinin hakim konumu zayıflamadı, önümüzdeki yıllarda da zayıflaması beklenmemektedir.

Çok Dilliliğin Getirdiği Sorunlar

Avrupa Birliği'nde bütün dillere çeviri yapılmadığı ve yapılmayacağı ayrıca bütün dillere eşit davranılmadığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Sadece yasama ile ilgili konular ve üye devletlerin halklarını yakından ilgilendiren konular bütün resmi dillere çevrilmektedir. Diğer belgeler ise sadece büyük dillere çevrilmektedir.

Birliğe üye devletler kendi dillerinde çalışmaktadırlar. Avrupa Birliği'nde bulunan çeviri ve tercümanlık merkezi sayesinde her ülke kendisi için bir çeviri merkezi kurmak zorunda kalmamaktadır. Böyle bir merkezin AB'ye bağlı olması daha uygun

görülmektedir.

Dil kombinasyonlarına baktığımızda birliğin ilk kurulduğunda 4 resmi dili vardı ve bu noktada 12 kombinasyon söz konusuydu. Resmi dil sayısı 6'ya çıktığında 30 kombinasyon, 9 resmi dile ulaştığında 72 kombinasyon, 11 dile geldiğinde 110 kombinasyon, 20 dile ulaştığında ise 380 kombinasyon vardı (Avrupa Birliği Aktüel, 2021).

Avrupa Birliği'nin dil konusunda gerekli hazırlıkları yapamadığı görülmektedir. Örneğin 2004 yılında gerçekleşen genişleme için 214 yeni tercümanın ve çevirmenin işe alınması gerekirken sadece 135 yeni istihdam sağlanmıştır. Bir başka sorun ise, İngilizce terimler ile yeni terimlerin başka dillerde karşılığının olmaması ve bu yüzden tercümanların ve çevirmenlerin kendi dillerinde yeni kelimeler / terimler oluşturmak zorunda kalmasıdır (Avrupa Birliği Aktüel, 2021).

Çeviri ofislerinde yeterli sayıda çevirmen bulunmadığından çeviriler çok hızlı bir şekilde yapılmaktadır ve bu da bir takım sorunlara sebep olmaktadır. Canlı olarak yapılan çevirilerde de bazı sorunlar yaşanmaktadır. Canlı olarak yapılan çevirilerde ilk önce İngilizceye veya büyük dillerden birisine sonrasında ise diğer dillere çeviri yapılmaktadır. Örneğin Portekizceden İspanyolcaya doğrudan değil ilk önce İngilizceye sonra diğer dillere çeviri yapılmaktadır ve bu esnada çeviride kayıplar yaşanmaktadır. (Avrupa Birliği Aktüel, 2021). Çevirinin çevirisinin çevirisi yapılıyor ise anlamda, içerikte, mesajda bazı kayıpların olması olasıdır. Bunun yanısıra zaman kaybı da söz konusudur ve zaman kaybının yaşanması ile farklı sorunlar da yaşanabilmektedir. Örneğin bir parlamenter konuşma esnasında bir espri yaptığında, konuşma yaptığı dili bilenler gülecektir. Daha sonra İngilizceye çevriliyor ise İngilizce bilenler gülecektir ve ardından diğer dillere çevrildiğinde o dili bilenler gülecektir. Bu arada konuşma yapan parlamenter çok farklı bir konuya geçmiş o konu üzerinde konuşuyor olabilecektir. Dahası, her dile özgü espriler vardır ve bir dilde yapılan espri bir başka dilde bir anlam ifade etmeyebilir.

İngilizcenin Baskınlığı

Avrupa Birliği'nde her ne kadar çalışma dili ile resmi dil arasındaki farkı anlatan bir tanımlama olmasa da resmi dil için yasama, yürütme ve yargı organlarının kullandığı ve eğitimde kullanılan dildir diyebiliriz. Resmi diller, kamu hizmeti verilirken kullanılan dillerdir. Diğer taraftan çalışma dili için Avrupa Birliği'nin kurumlarının arasında kullanılan dildir tanımı yapılabilir. Yani AB'ye bağlı kurumların işleyişinde, kurumların

birbirleriyle olan iletişimde kullanılan dillerdir.

Bütün belgeler bütün resmi dillere çevrilmemektedir. AB kurumlarında en yaygın diller İngilizce, Almanca ve Fransızcadır. Bu 3 dil arasında daha yaygın olarak kullanılan, daha baskın olan dil ise İngilizcedir. Devletler arasındaki siyasi ve ekonomik güç mücadelesinin benzerini dil alanında da görebiliriz. Bunun sebebi gücü elinde bulunduran ülkelerin kendi kültürlerini, kendi değerlerini dil aracılığı ile empoze etmeye çalışmalarıdır.

İngiltere AB'ye katılana kadar çalışma dilleri Almanca ve Fransızcadı. İngiltere'nin birliğe katılmasıyla beraber İngilizcenin etkisi artmış ve İngilizce 1990'larda egemen dil olmaya başlamıştır. Aslında AB'ye üye ülkelerin yapmış olduğu bir takım çalışmalarla İngilizce birlikte öne çıkan bir dil haline gelmiştir. Örneğin, Nazi Almanyası döneminde yabancı dil Fransızcadı fakat bazı etnik sebeplerden dolayı İngilizce Fransızcanın yerini aldı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'yı kontrol eden ABD ile İngilizce çok önemli bir hale gelmiştir. Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi ile 1990 yılında İngilizce Almanya'da çok daha önemli bir konuma yükselmiştir.

Diğer taraftan İngilizcenin eğitim alanında kullanılan diller arasında da ön plana çıktığını görebiliyoruz. Erasmus, Sokrates, Leonardo da Vinci gibi programlarla AB'li öğrenciler çok dilli olma yolunda yol katetmişlerdir. Bu programların başlangıcından bugüne kadar bir milyondan daha fazla öğrenci bu programlarla başka bir ülkede bir veya iki dönem eğitim almışlardır. Gittikleri ülkelerin dillerini öğrenen öğrencilerin en çok geliştirdikleri dil ise İngilizce olmuştur (Avrupa Birliği diller, 2021). AB içinde öğrenilmesi en yararlı dil hangisidir anketine verilen cevaplara baktığımızda %69 oran ile İngilizce ilk sırada yer almıştır (Avrupa Birliği diller, 2021).

Küreselleşen dünyada yüksek öğretimde, bilimsel yayınlarda, medyada, ekonomide, ticarete en önemli dil İngilizce görülmektedir. Diğer taraftan Avrupa'da yüksek öğretimde sadece İngiliz dili ile yapılacak programların açılması AB'nin çok dillilik esası ile büyük bir tezat oluşturmaktadır.

İlkokul, ortaokul ve liselerde öğrenilen yabancı dillere baktığımızda İngilizcenin tercih edilme oranı %90'dır. Avrupa ülkelerine bakıldığında en az bir yabancı dilin ilkokuldan başlayarak öğretildiği görülmektedir. Comenius gibi programlarla okullar arası işbirliği artmaktadır ve Erasmus gibi programlarla da öğrencilerin ve akademisyenlerin değişimi gerçekleşmektedir. Bütün bu programlara baktığımızda İngilizcenin önemi gözler önüne serilmektedir.

Avrupa Birliği'nde Tek Dil Kullanılmasının Avantajları

AB'nin tercüme ve çeviri için yaptığı harcamalar gözönünde bulundurulduğunda neden ortak dil bir (lingua franca) kullanılmadığı sorusu akla gelebilir. Tek bir dilin kullanılmasının artıları ve eksileri vardır.

Tek bir dilin kullanılmasının avantajları (NZESC, 2021):

Her ne kadar AB tercüme ve çeviri için büyük bir bütçe ayırsa da kişi başı maliyet düşüktür fakat tek bir ortak dile geçilmesi durumunda AB çeviri ve tercüme için çok daha az harcama yapacaktır.

Burada asıl fayda, zaman kazanma ile ortaya çıkacaktır. Birlik'te yapılan toplantıların ardından başlayan çeviri çalışmaları uzun zaman alabilmektedir. AB için çalışan çevirmenler, günde ortalama 4,5 sayfa çeviri yapabilmektedir ve konunun önemine göre sayfa sayısı düşebilmektedir.

İngiltere AB'den ayrılana kadar AB'de ağırlığı olan bir ülkeydi ve resmi olarak İngilizce ortak dil ilan edilmemiş olmasına rağmen AB'nin ortak dili İngilizce görülebilmekteydi. Bu da AB'ye çeviri anlamında zaman kazandırmaktaydı.

Her genişlemeyle beraber AB'nin resmi dil sayısında artış olmuştur. Genişleme ile beraber çeviriler için maliyet ve zaman artmıştır. Bunun yanı sıra göreve yeni başlayan çevirmenler ve tercümanlar için lojistik sorunlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin 2004 yılındaki genişlemeyle yeni tercümanlar ve çevirmenler için kabin ve ofis sorunları yaşanmıştır.

Tek dilin avantajlarından birisi de entegrasyon sürecinin hızlanmasını sağlamasıdır. Entegrasyon, karmaşık sosyolojik bir süreçtir. Entegrasyon sürecinde dil ve dili öğrenme oldukça önemlidir. Kişinin bulunduğu ortama adapte olabilmesi, orada yaşayan insanlarla iletişim kurup o yere uyum sağlaması için o yerin dilini öğrenmesi gerekmektedir. Kişi bulunduğu yerin dilini öğrenerek hem kendi kültürünü karşı tarafa aktarma hem de karşı tarafın kültürünü öğrenme şansını yakalayacaktır. Farklı etnik yapılara, dinlere, ideolojilere sahip toplulukların birbirlerini anlamaları için ihtiyaç duyulan araç dildir.

Dil bir araçtır ve sosyal entegrasyonda çok önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Avrupa'daki bazı ülkelere baktığımızda ülkelere dışardan gelen kişilerin entegrasyon sürecini hızlandırmak için bu kişiler için dil ve entegrasyon kursları açılmaktadır. Hollanda, İsveç ve Almanya gibi ülkeler, ülkeleri için vize vermeden önce vize adaylarının ülke dillerini A1 seviyesinde bilmeleri şartını getirmiştir (Sueda Özbent, 2008, s.1).

Tek dilin bir başka avantajını da eğitim alanında görebilmekteyiz. 2.Dünya Savaşı'ndan sonra telekomünikasyon, enferyasyon ve mikroelektrik alanlarındaki büyük ilerlemeler, üretim teknolojilerindeki hızlı değişimler, ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmelerle maliyetin düşmesi, uluslararası ticaretin gittikçe kolaylaşması, siyasi-ideolojik kutuplaşmanın sonlanması, rekabetin artması ve çok uluslu şirketler gibi etmenlerle ekonomi alanında küreselleşme hayat bulmuştur. Küreselleşme ekonomi alanında hayat bulmasına rağmen bugün küreselleşmeyi siyaset alanında, kültür alanında ve sosyal alanda da görmekteyiz.

Eğitim ve eğitim sistemleri ülkeler için hayati önem taşımaktadır. Özellikle teknolojinin gelişimi ile eğitimin de küreselleşme içinde yer aldığını görebilmekteyiz. Bunu en açık bir şekilde öğrenci değişim programlarındaki artan öğrenci sayısında görebiliriz. Küreselleşme ile birlikte eğitim uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Küreselleşme gittikçe artan bir oranda eğitimi de etkilemektedir. Eğitimin küreselleşmesi ile birlikte ülkelerin bakış açısı, politikaları, beklentileri, eğitim programları, programların içerikleri ve eğitime yatırımları da değişmektedir. Hükümetler, eğitim ve öğretimi ülkelerini bilgi toplumuna dönüştürmek, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için stratejik olarak görmektedirler. Bütün bunlar için de ortak bir dile ihtiyaç duyulmaktadır.

Tek dil uygulamasının bir diğer avantajı da bilimsel bilgilerin hızla yayılmasına imkan sağlamasıdır. Bilim insanlarının yapmış olduğu çalışmalar, yazdıkları makaleler, kitaplar, yaptıkları keşifler, icatlar ortak dil aracılığı ile dünyanın her tarafına yayılabilmektedir. Bilginin yayılmasıyla beraber bu bilgilerden yararlanan bilim insanlarının sayısı artmaktadır ve bu bilim insanları elde ettikleri bu bilgilerden faydalanarak bilimin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Avrupa'da çıkan bilimsel dergilerin yaklaşık %40'ı İngilizce olarak yayınlanmaktadır.

Birliğin tek bir ortak dile geçmesinin dezavantajları da yok değildir. Çok dillilik, Avrupa'nın zengin kültürünün yaşatılması için gereklidir. Bu kültürel miras tek dil olması durumunda yok olup kaybolacaktır. Tek dil ile devam edilmesi durumunda kabul edilecek dilin sahipleri ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan hegemonya kurmak isteyebilir ve bu da entegrasyona zarar verebilir.

Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) [MERCado COMún del SUR (Southern Common Market)] İlişkiler ve Entegrasyon Süreçlerinin Dil Ölçümü / Boyutu

Örgütün Tarihçesi

MERCOSUR; Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay arasında 26 Mart 1991 tarihinde serbest ticaret, ortak pazar ve gümrük birliği hedefleri doğrultusunda kurulan ve merkezi Montevideo / Uruguay'da bulunan serbest ticaret pazarıdır.

Tam üye ülkeler Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay'ın yanı sıra bu pazara Şili, Ekvator, Bolivya, Peru, Venezuela ve Kolombiya ortak üyeler olarak eşlik etmektedir.

1957'de düzenlenmiş olan Amerikan Devletleri Ekonomik Konferansı'ndan sonra 1960 yılında imzalanmış olan Montevideo Anlaşması'yla Brezilya, Arjantin, Meksika, Peru, Şili, Paraguay, Uruguay arasında ALALC (Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği) kurulmuştur. Bütün bölgeyi kapsamayı hedefleyen ALALC, imzalanan 2. Montevideo Anlaşması ile (1980) birliği ALADI'ye (Latin Amerika Entegrasyon Birliği) dönüştürmüştür. ALADI'nın hedefi, bütün Latin Amerika ülkelerinin üye olabileceği ve Amerika'daki bütün ticaret rejimlerinin yol haritasını belirleyebilecek çatı kuruluşu olabilmektir.

1986'da Brezilya ve Arjantin, ALADI kapsamında kendi aralarındaki ticaretin gelişmesi için bir protokol imzaladılar. Bu protokoldan sonra, MERCOSUR'un hukuki çerçevesini belirleyen 3 anlaşma hazırladılar. Bu anlaşmalardan ilki 26 Mart 1991 tarihinde Brezilya, Uruguay, Arjantin ve Paraguay arasında imzalanmış olan Asuncion Anlaşması'dır. MERCOSUR, bu anlaşma ile kurulmuş olup bu anlaşma ile malların, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı gerçekleşmiştir. 17 Aralık 1994 tarihinde imzalanmış olan ikinci anlaşma Ouro Preto ile MERCOSUR'un alt yapısı düzenlenmiştir. 18 Şubat 2002'de imzalanan son anlaşma Olivos Protokolü ile de ülkeler arasındaki ihtilafların çözülmesi hedeflenmiştir.

Teşkilatın daimi sekretaryası Uruguay'ın başkenti Montevideo'dadır. Siyasi kararlarla ilgili en yetkili birimi Ortak Pazar Konseyi'dir. Ortak Pazar Konseyi, devlet başkanlarından oluşmakta olup her sene iki kez toplanmaktadır.

Entegrasyon sürecini sadece ticaret alanı ile sınırlamayıp diğer alanlara yaymak için 2007'de MERCOSUR Sosyal Enstitüsü, 2009'da MERCOSUR Turizm Teşvik Fonu, yine aynı yıl içinde İnsan Hakları Enstitüsü, 2010'da MERCOSUR Kurumsal Analiz Yüksek Düzeyli Toplantısı mekanizması kurulmuştur. Bunun yanı sıra 2010 yılında, Eğitim Entegrasyon Protokolü imzalanmıştır. Bu protokolün amacı tam ve ortak üye

ülkelerin vatandaşlarının sertifika ve diplomalarının karşılıklı olarak tanınmasına imkan sağlamaktır (Türk Dışişleri Bakanlığı, 2021).

MERCOSUR'un Kurulmasıyla Değişen Devlet Politikaları

MERCOSUR'un kurulmasıyla beraber kurucu üyelerin eğitim, kültür ve dil politikalarında bir takım değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Latin Amerika kökenli kurucu 4 ülkenin yaşadıkları coğrafyadan kaynaklanan ortak özellikleri olmasına rağmen, her bir ülke kendi milli kimliğini oluşturmuştu, her birisinin ayrı bir tarihi vardı ve her birisi kendisine özgü mirasa sahipti. Bu ülkelerin dilleri ve kültürleri de birbirinden çok farklıydı. Bu 4 ülke, kendi sınırları içerisinde her zaman homojenleşmeye önem vermişti. Bu yüzden, komşularıyla aralarına hep bir sınır koymuştu. Bu 4 ülke milli dillerini oluştururken uyguladıkları bu politikaların sonuç verdiğini düşünüyorlardı. Arjantin ve Uruguay İspanyolcanın, Brezilya Portekizcenin, Paraguay ise İspanyolca ve Guarani dillerinin en yaygın kullanılan versiyonlarını kullanıyorlardı (Hamel, 2003, s.128)

MERCOSUR bölgesel entegrasyonu, bu 4 ülkenin eğitim, kültür ve dil konularını tekrardan ele almalarını mecbur kıldı. Burada 4 ülkenin çok büyük bir paradoks yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır çünkü Arjantin, Uruguay ve Paraguay Portekizceyi Brezilya ise İspanyolcayı kendileri için tehdit olarak görüyorlardı. Arjantin, Paraguay ve Uruguay daha önceleri Portekizceyi bir tehdit olarak görmelerine rağmen, şimdi Portekizcenin öğretilmesi için bir takım çabaların içerisine girmek zorundaydılar. Her alanda Arjantin'i bir rakip olarak gören Brezilya'ya gelince, MERCOSUR çerçevesinde Brezilya'nın artık sınırları kaldırıp İspanyolcanın öğretilmesi için bir çaba göstermek dışında bir seçeneği kalmamıştı.

1992 yılında imzalanmış olan 'MERCOSUR Eğitim Sektörü için 3 Yıllık Plan', bu 4 ülke arasında atılmış olan temel ve en önemli adım olarak görülmektedir. 1992 yılından itibaren bu plan her 3 yılda bir yenilenmektedir. Bu planın çok önemli olarak görülmesinin sebebi, ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik gelişmelerin ön şartı olan dil ve kültür alanında yapılması gereken ön çalışmaları sağlayacak olmasıdır. 1997 yılında Eğitim ve Kültür Bakanlıkları'nın imzalamış olduğu anlaşmaya göre aşağıdaki çalışmaların yapılmasına karar verilmiştir (Ministerio de Educaci' on y Cultura, 1997):

1. Entegrasyon sürecinde ülke vatandaşları arasında olumlu bir bakış açısının geliştirilmesi

- 1.1 MERCOSUR entegrasyon sürecinin ve bunun yansımalarının vatandaşlara anlatılması
- 1.2 MERCOSUR'un resmi dilleri olan İspanyolca ve Portekizcenin öğretilmesi
2. Gelişime destek olabilmesi için İnsan Kaynaklarının eğitilmesi
3. Eğitim sistemlerinin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi

1997 yılında Uruguay Eğitim ve Kültür Bakanı, yüksek eğitim kurumları hariç, birinci maddedeki hedeflerin gerçekleşmiş olduğunu ifade etti (Ministerio de Educaci'on y Cultura 1997, s. 29)

1991 yılında entegrasyon sürecinin bir parçası olarak kurulan Montevideo Üniversiteler Grubu Birliği (Asociaci'on de Universidades del Grupo de Montevideo) üye ülkelerin devlet üniversitelerinden oluşuyordu (Hamel, 2003, s.135). Bu çalışma grubunun çalışma alanlarından birisi de 'Entegrasyon için eğitim' başlığını taşıyordu ve bu başlık altında MERCOSUR'a üye ülkelerde İspanyolca ve Portekizcenin ikinci dil olarak öğretilmesinin temel politikaları ele alınıyordu.

Bu çalışmaların yapılabilmesi için iki çalışma grubu kuruldu. Bunlardan birincisi, dil politikaları üzerine çalışmalar yapacaktı. Bu grubun sorumluluklarından birisi verilerin analiz edilmesini sağlamaktı. Diğer bir sorumluluğu ise bu alanda görev yapan siyasetçiler için tekliflerin oluşturulmasına ve istişarelere aracılık edecek olmasıydı.

Aradan geçen 5 yıllık bir süreden sonra yapılan incelemelerde, üye ülkelerin birliğin resmi dillerini ülkelerinin eğitim müfredatına entegre etmemiş oldukları görüldü. Yapılan incelemeler sonucunda görülen eksiklerden birisi de iyi öğretmenlerin ve dillerin yerel versiyonlarıyla ilgili yeterlilik sınavlarının yeterli sayıda olmamasıydı. Bu eksiklikler görüldükten sonra, konu ile ilgili araştırmaların derinleştirilmesi, dil ile ilgili çalışmaların ve testlerin geliştirilmesi önerildi.

Sao Paulo'da (Pagliuchi da Silveira, 1999) İspanyolcanın ve Portekizcenin öğretilmesi için açılan kurslar, Uruguay Milli Üniversitesi'nde açılan Brezilya Campinas Üniversitesi'nden (Gabbiani, 1999).uzmanların desteklemiş olduğu öğretmen eğitim programı gibi çalışmalar olmasına ve bir çok toplantı yapılmış olmasına rağmen geçen zamana bakıldığında çok fazla gelişmenin kaydedilmediği görüldü. Dile olan talepler genellikle özel kurslar tarafından karşılanmaktaydı.

Arjantinli eleştirmenlere göre Arjantin Hükümeti entegrasyon sürecinde çok fazla bir çaba içerisinde değildi (Arnoux & Varela, 1999) fakat Brezilya'ya baktığımızda Brezilya dil öğretimi konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getiriyordu. Özetle,

bu süreç eğitim ve kültürle ilgili alanda, politikacıların bölgesel entegrasyon için temel noktalarda anlaşma sağladığını bize gösteriyordu. Bunlar arasında; eğitim programlarının koordinasyonunun sağlanması için yapılan çalışmalar, entegrasyon sürecinin sağlanması için yapılan kampanyalar ve resmi dillerin öğretilmesi için alınan kararlar vardı. Fakat uygulama alanına baktığımızda kaynak eksikliği göze çarpıyordu ve daha da önemlisi hükümetlerin entegrasyon sürecinin gerçekleşmesi için gösterdikleri çaba yeterli değildi. Kültür , eğitim ve dil ile ilgili konular ekonomik kararlarla ve entegrasyonun dinamikleri ile bağlantılı olmasına rağmen entegrasyon sürecine karşı bir direniş söz konusuydu. Entegrasyon sürecine karşı direnişin iki nedeni ön plana çıkıyordu: Birincisi, üye ülkelerin birbirlerine karşı tarihten gelen ön yargıları, ikincisi ise ABD liderliğinde Pan-Amerikanizm.

Sivil Toplumda Entegrasyon Dinamikleri

Entegrasyon süreciyle ilgili üye ülkelerin çekimser yaklaşımlarına karşı, sivil toplumdan entegrasyonun gerçekleşmesi için önceden tahmin edilemeyen bir destek vardı. Arjantin’de, Uruguay’da ve Paraguay’da Portekizce kurslarına Brezilya’da ise İspanyolca kurslarına yoğun bir ilgi vardı. Dil kurslarına olan bu ilgi, dinamik bir pazarın da oluşmasını sağlamıştı.

Entegrasyon ve küreselleşme süreçlerinde ülkelerin sınırlarının ayrı bir önemi vardır. Ulus devletler, sınırlarını stratejik ve tehdit altında olan yerler olarak tanımlarlar ve bu alanları askeri, demografik ve kültürel açıdan güçlendirilmesi gereken yerler olarak görürler. Özetle bu alanlar homojenleşme ile ilgili çalışmaların yapıldığı yerlerdir. MERCOSUR sınırlarına baktığımızda ise kültürel etkileşimin, ticaretin sınırlarda geliştiği ve entegrasyon hedeflerinin buralarda gerçekleşmeye başladığı görüldü. Entegrasyon sürecine bakıldığında üye ülkeler arasındaki resmi diller olan İspanyolca ve Portekizcenin temel teşkil ettiği görüldü.

MERCOSUR'da Dil Coğrafyası Perspektifleri

MERCOSUR entegrasyon sürecinde üye ülkelerin kültürünün, dilinin ve eğitim sistemlerinin ön plana çıktığını görüyoruz. Entegrasyon sürecinde bir takım politikalar oluşturuldu fakat bunların uygulanması o kadar ağır ilerliyordu ki bir çok kişi üye ülke hükümetlerinin entegrasyonun gerçekleşmesi tarafında olmadığını egemenlik tarafında olduğunu düşünüyordu (Arnoux & Bein, 1997; 1999).

Entegrasyona karşı olma nedenleri arasında; her ülkenin tek dilli olması, homojen bir kültüre sahip olması ve komşularından farklı bir yaşama sahip olması gösteriliyordu. Milli bir dil ve kültür üzerine oturtulmuş milli bir kimlikten İspanyolca ve Portekizcenin ortak diller olduğu, bir çok milletin ve kültürün birlikte yaşayacağı bölgesel bir entegrasyona geçiş yapmak tabii ki çok kolay olmayacaktı. Bunun sebeplerinden birisi de Latin Amerika liderliği altında MERCOSUR'un kurulmasına karşı olan Pan-Amerikanizm idi. 1990'lı yıllarda ABD Başkanı Bill Clinton'ın ve 2001'de George Bush'un Amerika Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasını Amerika kıtasına önermesinin sebebi ABD'nin kontrolü dışında kıtada hiç bir entegrasyonun oluşmasına sıcak bakılmamasıydı.

MERCOSUR'un ortaya çıkmasında küreselleşmeye karşı bir savunma mekanizması oluşturma düşüncesi vardı. 1990'larda üye ülkeler, Neo-liberal ekonomiye geçiş yapmışlardı ve bu yeni ekonomiye geçiş sadece toplum için bir takım sorunlara sebep olmakla kalmamış aynı zamanda üye ülkelerin ABD'ye karşı siyasi ve kültürel pozisyonunu yeniden belirlemesini zorunlu kılmıştı. Bir taraftan yeni oluşturulacak olan bir örgüt (MERCOSUR) diğer taraftan ise ABD'nin liderliğinde oluşturulmak istenen yeni düzende ABD'ye bağlı olmak, dil ve kültürle ilgili bir takım soru işaretlerini de beraberinde getirmişti. Bu sorunlara baktığımızda bazı kavramlar arasında sıkışıp kaldığı görülüyordu. Bu kavramlar; milli,uluslararası, bölgesel, yerli, göçmen ve yabancı idi. Yaşanan bu duruma her iki taraftan muhalefet edileceği çok açıktı. Tartışmaların merkezini ise diller oluşturuyordu.

Geçmişe baktığımızda Almanca, Fransızca ve İtalyanca gibi dillerin göçmen adı verilen gruplara öğretilmesinde hiç bir sorun görülüyordu. Bu diller, 1940'ların ve 1950'lerin Brezilya'sında milli egemenliğe tehdit olarak görülen göçmen dilleri olarak adlandırılıyordu. 4-5 nesil Brezilya vatandaşı olanlara bile iki dilli damgası vuruluyordu. Fakat diğer taraftan eğitim görmüş, bir alanda ileri seviyede dil öğrenmiş kişiler için iki dilli ifadesi kullanılmıyordu (Arnoux & Bein, 1999). MERCOSUR'a üye ülkelere baktığımızda, tartışma daha çok ülkelerin eğitim müfredatlarını hazırlarken

önceliğin İngilizceye mi yoksa Portekizce-İspanyolcaya mı verileceği konusunda ön plana çıkıyordu. Arjantin'e ve Uruguay'a baktığımızda iki farklı görüş öne çıkmıştı. Birinci görüşte olanlar, her öğrenci için birden çok yabancı dilin müfredata eklenmesini istiyordu. İkinci görüşte olanlar ise İngilizcenin dünya dili olduğunu ve bu sebeple yabancı dil olarak İngilizcenin öğretilmesi gerektiğini savunuyordu. Tartışmanın İngilizce ile Portekizce-İspanyolca arasında sıkışıp kalması durumunda entegrasyon sürecinin yavaşlayacağı endişesi vardı. Bu yüzden ilgili aktörler devreye girip Portekizcenin ve İspanyolcanın MERCOSUR'un resmi dilleri olduğunu İngilizcenin ise sadece yabancı bir dil olduğunu vurguladılar. Yeni bir ortak pazar kurulurken üye ülke vatandaşlarının her alanda iletişimini sağlayacak ortak bir dile ihtiyaç duyduğu açıktı. MERCOSUR gibi uluslararası bir topluluğun ortak dili Fransızca veya İngilizce gibi bir dil olmamalıydı. Bunun yerine milli, bölgesel ve uluslararası statüye sahip iki dil olmalıydı.

MERCOSUR'un resmi dilleri üye ülkelerin hükümetleri, sivil toplum kuruluşları, eğitimciler tarafından tartışıldı ve Portekizcenin, İspanyolcanın ve Guaraninin topluluğun resmi dilleri olması konusunda fikir birliğine varıldı. Farklı dillerin birliğin ortak dili olması, dillerin birbirini desteklemesi ve zenginleşmesi anlamını da taşımaktadır.

Post-Sovyet Türk Soylu Cumhuriyetlerin Dil Politikaları

Dünyanın farklı ülkelerinde farklı diller kullanılmaktadır. Bu dillerde zamanla gerek coğrafi gerek politik gerekse sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı bir takım değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişimi yaşayan dillerden birisi de dünyada en fazla kullanılan dillerden birisi olan Türkçedir. 20. yüzyılda yaşanan bazı gelişmelerle birlikte Türk dilleri Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmaya başlamışlardır ve bunun sonucunda Türk dillerinde bazı değişiklikler yaşanmıştır. Türk dillerinde yaşanan bu değişiklikler, bu dillerin birbirinden uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde Türk dilleri arasındaki farklılaşmayı engellemek ve bu dillerin birbirine yakınlaşmasını sağlamak için ortak bir dil üzerinde çalışmalara başlanılmıştır. 1920'li yıllarda bu çalışmalara ağırlık verilmiştir. Ortak bir dil için ihtiyaç duyulan ortak alfabe ile ilgili ilk görüşme 1926 yılında Bakü'de gerçekleşmiştir. Bakü'de gerçekleştirilen Birinci Türkoloji Kurultayı'nda; alfabe, Türkçe sözlük, Türk dilbilgisi kitapları, çağdaş lehçe ve ağızlar gibi bir takım konular ele alınmıştır. Bu kurultayda ortak bir edebi, yazı ve konuşma dili

üzerinde uzun uzun tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle ortak bir konuşma dili üzerinde konuşulurken ortak bir alfabenin ne kadar önemli olduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Bu noktada iki alfabe ön plana çıkmıştır: Latin alfabesi ve Arap alfabesi. Kurultayda bulunan bazı bilim insanları Latin alfabesine geçilmesini savunurken, diğer grupta yer alan bilim insanları ise Arap alfabesinde kalınmasını önermiştir.

Latin ve Arap alfabelerinin yanı sıra Kiril alfabesine geçilmesi önerisinde bulunanlar olmasına rağmen, bu öneri önemli bulunmadı ve bu konu üzerinde çok fazla konuşulmadı. Kurultay sonunda Latin alfabesine geçilmesini savunan bilim insanlarının görüşleri kabul görmüş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yaşayan Türk halklarının Latin alfabesine geçmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar sonucunda 34 harfli Ortak Türk alfabesi oluşturulmuştur ama SSCB döneminde Latin alfabesinin kullanılması çok uzun sürmemiştir.

Çarlık Rusya döneminde Kiril alfabesi ile Türkleri Hristiyanlaştırma düşüncesini ortaya atan Rusya yönetimi, Bakü Kurultayı'nda Latin alfabesine geçiş konusunu gündeme getirmiştir. Burada gerek Türk topluluklarının gerekse Batı'nın çok fazla tepkisini çekmeden Kiril alfabesine geçmenin temelleri atılmak istenmiştir (Açık, 2008, s. 3).

Bakü Kurultayı'nda alınan karar doğrultusunda Semerkand'da 1928'de gerçekleştirilmesi planlanan ikinci kurultay gerçekleşmemiştir. Aşkabad'da 1936 yılında gerçekleştirilen kurultayda ise Bakü süreci tamamen askıya alınmıştır. Bu kurultayda Kiril alfabesine geçiş tartışılmış ve bu kurultaydan sonra Kiril alfabesine geçiş süreci başlamıştır (Buran, 2009, ss. 435-442). Böylelikle ortak bir dil hedefinden uzaklaşmıştır.

SSCB'nin 1991'de dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden Türk Devletleri, bir çok alanda yenileme çalışmalarına başlamışlardır. Bu yeni dönemde SSCB altında yaşarken unutulmuş bir çok değer ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve ortak bir dil ve alfabe hedefi tekrardan gündeme gelmiştir.

Ruslaştırma Siyaseti

Çarlık Rusyası, binlerce yıllık Türk Dünyası'nın atayurdu olan Orta Asya'yı kontrolüne almıştı. Bu dönemde Çarlık Rusyası'ndan bağımsızlıklarını elde etmek için verilen büyük mücadelelere rağmen SSCB'nin kurulmasıyla durum daha da kötüye gitmişti. Çarlık Rusyası'nın uygulamaya başladığı asimilasyon süreci SSCB döneminde artarak devam etti. Komünist rejim döneminde uygulanan politikalarla Türklerin dini ve

milli bağları yok edilmeye çalışıldı. Ruslaştırma politikaları oldukça sert bir şekilde hayata geçirilmeye çalışıldı. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla 70 yıl süren sömürü ve baskı dönemi sona ermiştir ve Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Dil Alanında Ruslaştırma Politikaları

Gaspıralı İsmail Bey, Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları ortadan kaldırıp ortak bir lehçe için çalışmalar yapmıştır ve bu çalışmalarında başarılı olmuştur. Çarlık döneminde Nikolay İlminskiy, Gaspıralı İsmail Bey'in yaptığı çalışmaları yok etmek ve Türk lehçeleri arasında farklılıklar yaratıp bu lehçelerin farklı birer dil gibi Türkler arasında kullanılması için çalışmalar yapmıştır. Çarlık yıkılıp SSCB kurulduğunda SSCB yönetimi Nikolay İlminskiy'in yapmış olduğu çalışmalardan fazlasıyla yararlanmıştı. Buradaki amaç Türkleri bölmek ve yönetmekti.

İlk aşamada farklı lehçelerin kullanılmasını zorunlu hale getiren SSCB yönetimi, ikinci aşamada ise Türklerin alfabesini değiştirme yoluna gitmiştir. O dönemde Türk dünyası Arap alfabesini kullanıyordu. Türkler arasında Arap alfabesini kullanmak istemeyenler de vardı. SSCB yönetimi bu fikir ayrılığından istifade edip 1928 yılında Kiril harfleriyle karışık bir Latin alfabesinin kullanılmasını mecbur kıldı. Sovyet dilbilimci Yevgeni Dmitriyeviç Polivanov, Türkçe'nin Rus dili etkisinde nasıl bırakılacağı konusunda çalışmalar yapıyordu. Polivanov, Türkçe'nin lehçelere ayrılmasının yeterli olmayacağı ve her lehçe için farklı harfler içeren alfabeler yapılması düşüncesindeydi ve bu düşüncelerini hayata geçirdi. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türklerin hepsinin Kiril alfabesine geçmesi mecburi kılınmış ve daha da kötüsü her lehçe için farklı bir Kiril alfabesi oluşturulmuştur. Latin alfabesi ile yazılmış olan bütün kitaplar yakılmıştır.

Ruslar, bir sonraki aşamada ise Türkler arasındaki birliğin tamamen ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmışlardır. Bu amaçla, Türk boylarının farklı milletler olduğunu ve kullanılan şivelerin farklı diller olduğunu ispat etmek için yola çıkmışlardır. Türk lehçelerine Rusça kelimeler ve terimler ekleyerek dillerin farklı olduğunu anlatmaya çalışmışlardır.

Türk dili bilginleri, edebiyatçıları ve şairleri düzenledikleri kongrelerde ortak bir dil için çalışmalar yapmışlardır. Sovyet yöneticileri bu çalışmalardan rahatsız olup bu kişileri gerici Pantürkçü-Panturancı olarak damgalayıp tasfiye etmişlerdir. Daha da kötüsü bütün okullarda Rusça öğrenmek zorunlu hale getirilmiştir.

Kültür Alanında Ruslaştırma Politikaları

Ruslaştırma çalışmaları kültür alanında da devam etmiştir. Edebiyat alanında milli ruhu canlandırarak eserler yasaklanmış, Rusların Rus olmayan halklara yardımları konu alınmış ve Rus yazarların eserleri tercüme edilerek okutulmuştur.

Ayrıca İslamiyet aleyhinde yaptıkları çalışmalarla Türkleri geçmişlerinden daha da kopararak Rus etkisi altına alma çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bu konuda Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin 18. cildinin 2. bölümünde “Diğer dinlerin yaptığı gibi, İslamiyet de her zaman istismarcı grupların elinde emekçi insanları manevi baskı altına alabilmek için bir baskı unsuru olarak kullanılmış ve gerici bir rol oynamıştır” ifadesine yer verilmiştir.

Aynı ansiklopedinin farklı bölümlerinde İslamiyet'i karalamakla kalmayan Sovyetler, camilere ve mescitlere zarar vermiş, camilere ait varlıklara el koymuş, din adamı yetiştiren kurumları kapatmış, önemli din adamlarını hapsedmiş veya sürgüne göndermiştir. Azerbaycan, Kırım, Türkistan ve Tataristan'da bulunan 26.261 camiden 26.000'i ya kapatılmış ya da yıkılmıştır. Geriye kalan camiler ise göstermelik olarak açık tutulmaya devam etmiştir çünkü bu camilerde ibadete izin verilmemiştir.

Bunun yanı sıra Sovyetler, milli kültürü yok etmek için de çalışmalar yapmıştır. ‘Şekilce milli, içerik olarak sosyalist bir kültür’ yaratmak için okullarda bununla ilgili çalışmalara yoğunluk vermişlerdir. Sovyetler Birliği'nin bütün halkları komünist ideolojide birleştirmek için yaptığı çalışmalar Stalin döneminde daha da ağırlık kazanmıştır. Enternasyonal bir kimlik oluşturup bütün farklılıkları ortadan kaldırmak için uzunca bir süre bu programlarına devam etmişlerdir.

Sovyetlerin Türkleri dillerinden ve kültürlerinden koparmak için yıllar boyunca yapmış olduğu bütün zorlamalar hedefine ulaşamamıştır. Türk Cumhuriyetleri'nde dil ve millet ile ilgili Türk alimlerinin ‘Dede Korkut, Ali Şir Nevai, Uluğ Bey, Ahmet Yesevi, Mahtumkulu Firaki’ ile ilgili yapmış oldukları çalışmalarla Türk insanına geçmiş, ataları hatırlatılmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki cesur Türk aydınları yapmış oldukları çalışmalarla Sovyetler'in hedeflerini yani dilimizi, milliyetimizi ve kültürümüzü tamamen unutturma çabalarını boşa çıkarmışlardır.

Ortak Alfabe

Bir milletin birliğinin ve bütünlüğünün simgesi olan dil, hayati önemde olan bir konudur. 1883 yılından itibaren Gaspıralı İsmail Bey'in savunmakta olduğu ortak alfabe ve ortak dil konuları bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Türk Cumhuriyetleri'nin önem

verdikleri konuların başında gelmiştir (Abdieva, 2017, s. 105). Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Türk Cumhuriyetleri, ortak bir alfabenin Türk milletini birleştirip birleştiremeyeceğini ortak bir noktada toplayıp toplayamayacağını tartışmaya başlamıştır. Ortak bir alfabe oluşturulması konusunda birbirine zıt iki düşünce ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi: ‘Yapay ortak bir dil oluşturulması büyük zorluklar taşımaktadır. Bu yüzden bireylerin ve toplumun birbirleriyle olan etkileşimini izlemek ve doğal bir sonuca varmak.’ düşüncesidir. İkincisi ise bilimden , bilimsel verilerden yola çıkarak Türk dünyası için ortak bir alfabe hazırlamaktır (Korkmaz, 1996, s. 191).

Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler geliştikçe bütün Türklerin kullanabileceği ortak bir yazı dilinin ve alfabenin oluşturulması düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Dil konusu üzerinde çalışan uzmanlar da dil konusu ile ilgili bilimsel verilere dayanarak çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların hızlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Uzmanlar, Türk topluluklarının çok uzun bir süredir birbirleriyle görüşemediklerinden dillerinde bazı farklılıklar ortaya çıktığını ve bu farklılıklardan dolayı ortak bir yazı dili oluşturma çabalarında büyük sorunlarla karşılaştığını fakat Türk dillerindeki ortak noktalardan hareket ederek ortak bir dilde buluşmanın sağlanabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, ortak Türkçeyi hayata geçirebilmek için bazı önerilerde bulunmuşlardır:

- a) Türkçe konuşan devletler ve topluluklar, Latin alfabesinde buluşabilirler.
- b) Türkçe konuşan devletlerde ve topluluklarda ortak alfabe bilinci için gerekli çalışmaların yapılması gereklidir.
- c) Ortak bir yazı dili için gelişmiş ortak bir yazı dilini temel almak ve zamanla bu yazı diline Türk lehçelerinden kelimeleri ve ek’leri eklemek önemlidir (Korkmaz, 1996, agm, ss.192-193).

O güne kadar Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nde ortak yazı dili olarak kullanılmış olan Rusça yerine ortak Türkçe kullanılmasının ne kadar önemli olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Bu noktada İstanbul Türkçesi ön plana çıkmış ve İstanbul Türkçesi esas alınarak ortak Türkçe’nin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir (Abdieva, 2017, agm, s. 107).

Ortak bir alfabenin hazırlanması ile ilgili çalışmalar, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’nün düzenlemiş olduğu 18-20 Kasım 1991 tarihinde gerçekleştirilen Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu ile başlamıştır. Bu

sempozyuma Türkiye’den ve Türk Cumhuriyetleri’nden uzmanlar katılmış ve Türkiye’nin kullanmış olduğu Latin Alfabesi’ne 5 harf (Ä ä, X x, Q q, Ñ ñ, W w) eklenerek 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi konusunda uzlaşmıştır (Abdieva, 2017, agm, s. 109).

Bu karar alındıktan sonra, 29 Eylül - 2 Ekim 1992 arasında Türk Cumhuriyetleri Eğitim Bakanları ve Türk Toplulukları Eğitim Temsilcileri Bişkek’te, 8-10 Mart 1993 tarihleri arasında Ankara’da ve 21-23 Mart 1993’te Antalya’da toplanmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda, 34 harfli Ortak Türk Alfabesi onaylanmıştır.

Gerçekleştirilen bu toplantıların ardından Azerbaycan (25 Aralık 1991), Türkmenistan (12 Nisan 1993) ve Özbekistan (2 Eylül 1993) Latin alfabesi kullanma kararı almışlardır.

Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan dışında Kırım ve Kazan Tatarları, Karakalpaklar, Gagavuzlar Latin alfabesine geçme kararı almışlardır fakat Rusya’nın 2002’de çıkartmış olduğu yeni bir kanundan dolayı Kazan Tatarları’nın alfabe değişimi gerçekleşmemiştir (Açık, 2008, s. 6).

1990 Sonrası Türk Dünyası’nda Dil Politikası

SSCB’nin dağılmasından sonra Türk Devletleri dil konusunu hayatta kalma mücadelesi olarak görmüşlerdir. Bağımsız Türk Devletleri, kimliklerinin oluşturulması için dile çok büyük önem vermişlerdir. Türk Devletleri dil politikalarını oluştururken 70 yıl etkisinde kaldığı Rus dilini gözardı edemezlerdi. Türk Devletlerinin ikinci dili Rusçaydı ve SSCB döneminde ortak yazı dili Kiril alfabesine dayalı Rus diliydi. SSCB topraklarında yaşayan ulusların hem kendi aralarında hem de uluslararası ilişkilerinde Rusçayı uzun bir süre kullanmış olması, bağımsızlık sonrası Türk Devletlerinin de Türkçeyi devlet dili olarak kullanmalarında bazı sorunlar yaşamalarını kaçınılmaz kılmıştı.

Bağımsızlık sonrası Türk Devletleri’ne baktığımızda, dil politikalarını yönlendiren kişilerin dilbilimciler olmadığını, bu kişilerin siyasetçi olduğunu görürüz. Bu siyasetçiler arasında iki farklı görüş vardır. Birinci grupta yer alanlar; bir milleti inşa ederken sadece bir tek dilin üzerine inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu gruptakiler, devlete aidiyet duygusuna vurgu yapıyorlardı ve bu duygunun yerleşmesi için devletin adı ile dilinin bir bütünlük içinde olması gerektiğini düşünüyorlardı çünkü dil milletin temel taşı olarak görülüyordu. Diğer grupta yer alanlar ise; resmi dilin yanında ikinci bir dilin de bulunabileceğini savunuyorlardı. Bu gruptakiler ulusal

birliğin çok uluslu ve çok dilli toplumlarda da kurulabileceğini savunuyordu (Landau & Kellner-Heinkele, 2011, ss. 1-2).

Dil politikası, çok dilli ve çok kültürlü toplumlarda uygulanır. Uygulanan bu dil politikasında bir veya bir kaç dilin ön plana çıkartılması bu dili / dilleri kullanan ülkeler arasındaki güç ilişkilerini ve sosyo-politik çıkarları temsil eder. Dil politikasının temelinde kimlik politikası vardır ve burada 'eşitlik' ve 'eşitsizlik' kavramları ön plana çıkar. Türk Cumhuriyetleri'ne bakıldığında bunun Türkçe ve Rusça üzerinde tartışıldığı görülür. Örneğin Kırgızistan ve Kazakistan'da resmi dil bu ülkelerin ana dilleriyle beraber Rusça'dır ((Landau & Kellner-Heinkele, 2011, age, s. 15).

Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Türk Devletleri'nin dil politikalarında bazı değişikliklere gidilmiştir ve bugüne geldiğimizde bu devletlerin dil politikalarında 3 özellik ön plana çıkmaktadır:

1. Ulusal dilimiz yeterlidir
2. Ulusal dilin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve öğretilmesinin sağlanması ile edebiyat dilinin karmaşık bir dil olmaktan çıkartılıp sadeleştirilmesi
3. Başka bir millete ait fertlere devlet dilinin öğretilmesi için destek sağlanması (Fatkulin, 2013, ss. 46-51).

Dil politikalarını genellikle hükümet ve yasama organları belirler fakat diğer taraftan dil politikalarının belirlenmesinde ekonominin, kültürün ve siyasetin de etkisi olduğu bilinmektedir. Örneğin Kazakistan ve Kırgızistan'da Rusçanın kullanımı ile Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'da kullanımı aynı yaygınlıkta değildir. Bunun sonucunda Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'da dil alanında alfabe değişikliği başta olmak üzere daha büyük reformlar gerçekleşmiştir. Özetle, Türk Cumhuriyetleri kendi dillerinin kendilerine yettiğini bildirip bu dilleri resmi dil olarak ilan etmişlerdir fakat diğer taraftan bu ülkelerin izlediği dil politikaları siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerden farklılık göstermektedir.

Azerbaycan

Azerbaycan'ın dili 20. yüzyılda 3 farklı alfabe (Arap, Kiril ve Latin) ile yazılmıştır. Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi ile ilgili tartışmalar 1921'de başlamıştır. Tartışmanın eksenini ise modernleşme ve ilerleme ile ulusal dil ve milli kimlik oluşturmuştur. Latin alfabesini savunanlar, ilerlemenin ve modernleşmenin yolunun

batıdan geçtiğini ve bu yüzden Arap alfabesinden vazgeçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan Arap alfabesi taraftarları ise Latin alfabesine geçilmesi ile kültürel ve bilimsel bağın kopacağını ifade etmişlerdir. Yaşanan bu tartışmalar sonucunda 20 Ekim 1923'te Latin alfabesinin kabul edilmesi kararı alınmıştır.

1937 yılına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği yönetimi, Azerbaycan ve ülke sınırları içinde yaşayan diğer Türk soylu haklara Kiril alfabesini dayatmıştır. Buradaki amaç, Türk soylu halkların SSCB ile bütünleşmesi, Rusçanın uluslararası bir dil olarak kullanılmasının sağlanması, Rusçanın ve Rus kültürünün yaygınlaşmasının sağlanmasıdır. Kiril alfabesi tartışılmadan, tepeden inme bir politika ile 1939 yılında kabul edilmiştir.

Azerbaycan'da Arap Alfabesinden Latin Alfabesine Geçiş

Latin alfabesine geçiş sürecinde reform taraftarları ile muhafazakar kesim karşı karşıya gelmişti. Muhafazakar kesim Arap alfabesinde kalınmasını savunurken reform taraftarları ise Latin alfabesine geçişi savunuyorlardı (Nerimanoğlu, 2006, s. 19).

Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini savunan en önemli kişilerden birisi Mirze Fetali Axundov idi (Akpınar, 1994, s. 54). Axundov, ilerlemenin ve gelişmenin alfabe değişikliği ile gerçekleşeceğini düşünüyordu.

Azerbaycan'da Mayıs 1922'de Yeni Türk Alfabe Komitesi kuruldu (Şimşir, 1991, s. 3). Yeni Türk Alfabe Komitesi'nin faaliyeti "Asırlarla Azerbaycan emekçilerinin ayaklarında zincir gibi olan bilgilenmek ve medeni olabilmek için engel teşkil eden Arap alfabesini söküp atmak ve Latin sisteminde yeni Türk alfabesine geçilmesi meselesini gündelik ve mühim mesele olarak" ortaya koymak olarak açıklanmıştır (Seedyllaief, 1927, s. 23).

Latin alfabesine geçişi destekleyen en önemli siyasetçi Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı Neriman Nerimanov idi. Nerimanov, alfabe değişikliğinin büyük devrim olacağını ve alfabe değişikliği ile bilimin gelişeceğini düşünüyordu.

Neriman Nerimanov, 1922 yılında Samed Ağa Ağamalıoğlu'nu Yeni Türk Alfabeti Komitesi başkanı olarak atadı. Bu faaliyetin esasını Türk dili için Latin alfabesi esaslarına dayanan yeni bir alfabe hazırlamak oluşturuyordu (Süleymanlı, 2006, s. 158).

Ağamalıoğlu'na göre Arap alfabesi geri kalmışlığın simgesiydi ve ilerlemek için Latin alfabesine geçmek şarttı.

Latin alfabesinin tebligatı için Latin alfabesi ile çıkan ilk gazete Yeni Yol, 21 Eylül 1922’de yayın hayatına başlamıştı. 20 Ekim 1923’te Azerbaycan hükümeti, yeni Türk alfabesini kabul etti (Nerimanoğlu, 2006, s. 25) ve 27 Haziran 1924’ten itibaren Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Latin alfabesini resmi bir şekilde kullanmaya başladı (Swietochowski, 1995 s.113).

Azerbaycan’da Kiril Alfabesi

Azerbaycan’da Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş yapılırken birçok tartışma yaşanmış olmasına rağmen, Kiril alfabesine geçiş SSCB yönetiminin aldığı karar sonucu gerçekleşmiştir. Alınan bu karar SSCB’nin 1930’ların başından itibaren uygulamaya başladığı milletler politikası ve kültürel politikaların bir sonucuydu. Aslında SSCB; etnik kimliğini unutmuş, dini olmayan bir Sovyet insanı yaratmak istiyordu. SSCB’de yaşayan farklı milliyetlere, farklı dinlere ve dillere sahip insanlar, SSCB’nin yaratmak istediği tek tip insanı engelleyen unsurlardı. (D’Encausse, 1992, s. 187).

Azerbaycan’nın Kiril alfabesine geçmesi ile etnik ve kültürel açıdan çok fazla ortak yanı olan Türkiye ile bağları kopmaya başlamıştı. Bunun yanı sıra SSCB sınırları içinde yaşayan halkların ortak Kiril alfabesini ve Rus dilini kullanmasıyla Rus kültürü benimsenmiş olacaktı (Süleymanlı, 2006, s. 162).

Kiril alfabesi zorla kabul ettirilmişti ve bunu eleştirmek söz konusu değildi. Alfabeyi meşrulaştırmak için Rus dilinin ne kadar zengin ne kadar üstün bir dil olduğu propagandası yapıldı ve meşrulaştırmanın en önemli aracı olarak da bilim insanları kullanıldı (User, 2006, 231). Kiril alfabesine geçişin halktan gelen bir talep olduğuna inandırıcılık kazandırabilmek için Azerbaycan Aydınlarının Bakü Toplantısı düzenlendi ve toplantı sonunda Kiril alfabesine geçme talebi Sovyet yönetimine iletildi (Gehremanlı, 2002, s. 66). 11 Temmuz 1939’da “Azerbaycan Yazısının Latin Alfabesinden Rus Alfabesine Geçirilmesi Hakkında Olan Kanun” oybirliği ile kabul edildi (Gehremanlı 2002: 70) ve 1 Ocak 1940’tan itibaren yürürlüğe girdi.

Bağımsızlık Sonrası Dönem: Kiril Alfabesinden Latin Alfabesine Geçiş

1995 yılında Azerbaycan’da yapılan referandum ile ülkenin yeni anayasası kabul edildi. Bu yeni anayasanın 21. maddesi: “Azerbaycan Cumhuriyeti’nin devlet dili Azerbaycan dilidir, Azerbaycan Cumhuriyeti, Azerbaycan dilinin gelişmesini sağlar.” (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 2021) der. Bu maddeye göre Azerbaycan’da

yaşayan azınlıkların dillerinin korunması ve geliştirilmesi Azerbaycan tarafından sağlanacaktır.

25 Aralık 1991’de Ortak Türk Alfabesini kabul eden ilk devlet Azerbaycan Cumhuriyeti’dir. 4-8 Mayıs 1992 tarihlerinde Türkiye’de yapılmış olan Sürekli Türk Dili Kurultayı’nda Azerbaycan’ı temsil eden yetkililer ‘Ä ä’ harflerinin ‘Ә ә’ harfleri ile değiştirilmesini önermiş ve öneri kabul edilmiştir (Şahin, 2012, s.379). Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmek 10 yıl sürmüştür ve bu zaman zarfı içinde Azerbaycan’da yayınlanmış olan yayınlar her iki alfabe kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte bir takım zorluklar yaşanmıştır ve 2001 yılına gelindiğinde bu sorunların önüne geçmek için Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından alınan karar ile 1 Ağustos 2001’den itibaren Latin alfabesi tek alfabe olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yine Cumhurbaşkanı Aliyev’in imzalamış olduğu genelge ile 1 Ağustos “Azerbaycan alfabesi ve Azerbaycan dili günü” olarak ilan edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, 2020). Yeni alfabeye gerek Türkiye ile gerekse Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri ile hem politik hem ekonomik hem de kültürel ilişkilere katkı sağlandığı görülmüştür. Eğitimlerini Kiril alfabesiyle basılmış yayınlar aracılığı ile alanlar, alfabe değişimine karşı çıkmış olsalar da bu sorun diğer Türk Cumhuriyetlerine göre çok daha kolay aşılmıştır (Landau & Kellner-Heinkele, 2011, s. 30). Latin alfabesinin kabul edilmesiyle beraber ders kitapları sadece yeni alfabe ile basılmaktadır.

Alfabe değişikliğinden en çok etkilenen alanlardan birisi eğitim olmuştur. O güne kadar Kiril alfabesinde basılmış olan bütün ders kitapları, okul müfredatları, eğitimde kullanılan bütün materyaller Latin alfabesinde yeniden basıldığı için bu süreç uzun ve masraflı olmuştur. Bugün Azerbaycan’daki okullarda Azerbaycan Türkçesinin yanı sıra İngilizce, Gürcüce ve Rusça dillerinde eğitim verilmektedir.

Kazakistan

Kazakistan, 1989 yılında çıkarmış olduğu dil yasası ile Kazakçayı devletin resmi dili olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan bu yasa ile Rusça, Kazakistan’da yaşayan etnik grupların iletişim dili olarak kabul görmüştür. 28 Ocak 1993’teki anayasa ile de Cumhurbaşkanının Kazakça bilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesi ise 30 Ağustos 1995 yasası ile gerçekleşmiştir. (Landau & Kellner-Heinkele, age, ss. 85-87). Bu yasa ile Rusça Kazakistan’da Kazakça ile eşit hakları hem hukuksal hem de kurumsal olarak elde etmiştir.

Bugün Kazakistan'da Kiril alfabesi kullanılmaktadır fakat alfabe ile ilgili tartışmalar hala devam etmektedir. Bu tartışma 4 alfabe üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar; Uygur, Göktürk, Arap ve Latin alfabeleridir. Alfabe değişikliği ile ilgili yapılan görüşmelerde sadece Latin alfabesine geçilip mevcut kaynakları Latin alfabesinde yazmanın ekonomik maliyeti konusu konuşulmamakta ayrıca alfabe değişikliği ile iç ve dış politikanın göz ardı edilemeyecek sonuçları olacağı da konuşulmaktadır. Bunun sebebi eğer Kazakistan Kiril alfabesinden vazgeçer ise bu Kazakistan'ın hem kültürel hem de siyasi yönden Rusya'dan tamamen uzaklaşıp Türk Dünyası'na entegre olacağı anlamını taşımaktadır (Kutalmış, 2004, s. 11). Bu yüzden, Kazakistan'ın hem Slav kökenlilerle hem de Rusya Federasyonu ile bağlarını göz önünde bulundurup alfabe değişikliğini çok iyi düşünmesi gerekmektedir.

Bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkede başlatılan Kazaklaştırma süreci, Rusçanın Kazak dilini ötekileştirme çabalarına karşı verilen bir mücadeledir. Ülkenin bir çok alanında Rusçanın egemen konumunu geriletmek için iletişim, bürokrasi ve eğitim alanlarında Kazaklaştırma çabaları devam etmektedir. Ülkede Kazakça öğrenenlerin sayısında artış görülmektedir. Latin alfabesine geçiş kararının ötelenmesi aslında Rusya taraftarı olan vatandaşlarına karşı yürütülen bir yumuşak güç siyasetidir. Latin alfabesine geçme konusu 2006 yılında tekrar gündeme gelince Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'daki Latin alfabesine geçme süreci incelenmiş ve yeni alfabeye geçişin 15 ile 20 sene içinde gerçekleşebileceği kanısına varılmıştır (Landau & Kellner-Heinkele, 2011, age, 97-116).

Alfabe değişikliği uzun süre tartışıldıktan sonra Nisan 2017'de Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Latin alfabesine geçilmesi ile ilgili sürecin başlatılmasını istemiştir. Cumhurbaşkanının talimatı ile başlatılan süreçte 2022 yılına kadar ilköğretim okullarının Latin alfabesi ile eğitime geçmesi ve alfabe değişikliği sürecinin 2025 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır. Alfabe değişikliği ile İngilizce öğrenmenin daha da kolaylaşacağı, dünya ile iletişimin hızlanacağı ve modernleşmede ivme kazanılacağını Cumhurbaşkanı özellikle belirtmiştir (sputniknews, 2017).

Cumhurbaşkanlığı internet sitesine 27 Ekim 2017 tarihinde Nazarbayev'in bir gün önce imzalamış olduğu Kazak Dilinin Kiril Yazısından Latin Yazısına Geçiş Hakkında Kararname konulmuştur. Bu kararname ile Latin alfabesine geçişin 2025 yılına kadar tamamlanması için hükümete yetki verilmiştir (Kazakistan Cumhurbaşkanlığı, 2021).

Kırgızistan

Kırgızistan, 23 Eylül 1989 tarihinde çıkarttığı Dil Yasası ile Kırgız dilini resmi dil olarak kabul etmiştir. Rusça ise farklı etnik kökenli vatandaşların iletişim dili olarak kabul görmüştür. 29 Mayıs 2000 tarihinde onaylanan Kırgız Cumhuriyeti Resmi Dil Yasası ve 2001'deki anayasa ile Rus dili resmi dil olarak kabul edilmiştir.

Kırgızistan'da Rus dili eğitilmiş, şehirlerde yaşayanlar arasında daha yaygındır. Rus dili Kırgızların ikinci dili durumundadır. Kırgızca devlet dili olmasına karşın, Rusça politik alanda, eğitim alanında kullanılmaya devam etmiştir (Landau & Kellner-Heinkele, 2011, age, ss. 120-126). Dil yasasının uygulanmaya başlaması sürekli ertelendiği için Kırgızcanın resmi işlerde kullanılması hemen gerçekleşmemiştir. 1989 ile 2007 yılları arasında Kırgız dilini konuşanların oranı %53'ten %70'e yükselmiştir ve bu dönemde Rusça konuşanların sayısında bir düşüş gözlemlenmiştir. Kırgızistan'da eğitim dilleri Kırgızca, Rusça, Tacikçe ve Özbekçedir ((Landau & Kellner-Heinkele, 2011, age, s. 147).

Kırgız dilini geliştirme ve toplumda daha etkin bir hale getirme çabaları 2013 yılından itibaren ivme kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev'in 1 Temmuz 2013 tarihinde imzalamış olduğu kararname ile dil alanında yapılması gerekenler, izlenilmesi gereken politikalar belirlenmiştir. Bu kararname doğrultusunda Ulusal Devlet Dilini ve Kırgız Cumhuriyeti Dil Politikasını Geliştirme Programı hazırlanmıştır. Bu programın amaçları; Kırgız Cumhuriyeti vatandaşlarının Kırgız dilini öğrenmesi ve dilin geliştirilmesi, Kırgızcanın resmi yazışmalarda daha etkin bir şekilde kullanılması, Kırgızcanın üniversitelerde kullanılmasının yaygınlaştırılmasıdır. Programın bir diğer hedefi de Kırgızistan'da yaşayan diğer etnik kökenlere sahip vatandaşların dillerinin korunması ve geliştirilmesi için gereken çalışmaların da yapılmasıdır (Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı, 2021).

Programdaki hedeflerin gerçekleşmesi için 3 aşamalı bir plan yapılmıştır. 1. aşama Hazırlık Aşaması olarak adlandırılmıştır. Hazırlık Aşaması için 2014 ile 2016 yılları arasında çalışmalar yapılacaktır ve bu sürede Kırgızca dil seviyesini ölçecek Kırgız Test sınavı hazırlanıp uygulanmaya başlanılacak, Kırgızcanın öğretilmesi için eğitim merkezleri kurulacak, eğitim-öğretimin Kırgız dilinde gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan alt yapı hazırlanacaktır. Bir sonraki aşamada ise Kırgızistan'daki devlet görevlilerinin Kırgız diline ne kadar hakim olduklarını belgelemek hedeflenmiştir. Programın bu noktasında sadece Rus dilini konuşanların Kırgızca'yı öğrenmesi değil aynı zamanda Kırgız dilini konuşanların Rusça bilgisini geliştirmek de

hedeflenmektedir. Ayrıca devlet dairelerinde Kırgızcanın ve Rusçanın yanı sıra belirli seviyede İngilizce de hedeflenmiştir. Bu hedefler için 2017-2018 yılları arasında gerekli çalışmaların yapılması planlanmıştır. 3. ve son aşamada ise Kırgızcanın halk arasında iletişim dili olmasını sağlamak ve çoklu dilde eğitim yapılabilmesi için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamak hedeflenmiştir. Son aşama için 2019 ve 2020 yılları arasında gerekli çalışmalar yapılacak ve 2020 yılına gelindiğinde devlet kurum ve kuruluşlarında yazışmalar Kırgız dilinde yapılacak hedefi konulmuştur (Abdieva, 2017, agm, s. 115).

Kazakistan'ın 2017'de Latin alfabesine geçmesi, alfabe değişikliği konusunu Kırgızistan'da da gündeme getirmiştir. Parlemontada bu konu gündeme alınmış ve öncelikli olarak Latin alfabesine geçiş konusunda uzman kişilerin yetiştirilmesi konuşulmuştur. Yapılan görüşmelerde alfabe değişikliğinin zamanın ruhuna uygun olduğu, yeni teknolojilerin geliştirilmesi için elzem olduğu belirtilmiş ve en önemlisi de Kırgız kimliğinin korunması için sahip olduğu değere vurgu yapılmıştır (Kırgız Kimlik Sorunu, 2021).

Alfabe değişikliği konusunda yapılan toplantılarda alfabe değişikliğinin ne kadar önemli olduğu görüşü hakim olmasına rağmen, gerek Rus nüfusunun ülkedeki fazlalığı gerekse Rusçanın anayasada ikinci dil olarak yer alması ve Rusçanın toplumun her alanında yaygın bir şekilde kullanılıyor olması Latin alfabesine geçişi zor kılmaktadır. Ayrıca Latin alfabesine geçildiği takdirde ortaya çıkacak masrafları Kırgızistan'ın karşılaması ekonomik açıdan zor görünmektedir. Ulusal Devlet Dilini ve Kırgız Cumhuriyeti Dil Politikasını Geliştirme Politikasını Geliştirme Programı'nda Latin alfabesine geçme konusu yer almamıştır. Fakat Eylül 2019'da bu konu önce Bişkek Kırgız Milli Üniversitesi'nde daha sonra ise Kırgız Parlamentosu'nda tekrar gündeme gelmiştir. Milletvekili Altynbek Süleymanov, Jogorku Keneş oturumunda Kırgızistan'ın Latin alfabesine geçmeyen Türkçe konuşan tek devlet olduğunu ve Latin alfabesine geçmenin gelişimleri için doğru bir karar olacağını söylemiştir. Aynı oturumda konuşan Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanı Kanybek Isakov, zaman zaman bu konunun gündeme geldiğini Türk Cumhuriyetleri'nin ortak alfabe ile birbirine daha da yakınlaşacağı fikrinde olduğunu ve alfabe değişikliğinin aşamalı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Alfabe değişikliğini destekleyen milletvekillerinin yanı sıra bu değişikliğe karşı çıkanlar da vardır. Devlet Dili Milli Komisyonu Başkanı Nazarkul İşekeeve, alfabe değişikliğinin çok büyük bir değişim olduğunu ve Kırgızistan'ın buna henüz hazır olmadığını ve alfabe değişikliğini gereksiz

gördüğünü belirtip alfabe değişikliği ile gelişimin paralel olmayacağını düşündüğünü söylemiştir (Orha Ajans, 2020).

Özbekistan

Özbekçe, 21 Ekim 1989 tarihinde çıkartılan yasa ile devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir. Aynı yasa ile kamuda çalışan herkesin Özbekçeyi iyi derecede bilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca 5 Aralık 1995 tarihinde gözden geçirilen yasada da Özbekçenin devletin resmi dili olduğu onaylanmış ve bütün vatandaşların iletişim dilini seçme özgürlüğü olduğu belirtilmiştir (Özbekistan Cumhurbaşkanlığı, 2021). Özbekistan 1992’de kabul edilen anayasada ve 1995’teki gözden geçirilmiş anayasada Rusça’ya resmi dil statüsü vermemiştir.

Özbekistan, 2 Eylül 1993 tarihinde Latin alfabesini kabul etmiştir. Latin alfabesine geçişin nedenini Özbekistan’ın dünyaya entegre olma sürecini ve gelişimini hızlandırmak olarak görebiliriz (fergananews, 2021). Diğer taraftan alfabe değişikliğinin bir başka sebebi de Rusya Federasyonu’nun etkisinden uzaklaşmak olarak değerlendirilebilir.

Özbekistan’ın 2 Eylül 1993’te kabul ettiği 29 harfli Latin alfabesinde ‘Ç ç, Ş ş, Ğ ğ, Ñ ñ, Ö ö’ harfleri yer alıyordu fakat daha sonra 1995’te bu harflerin yerine ‘CH ch, SH sh, G’ g’, NG ng, O’ o’ harfleri kullanılmaya başlandı (Şahin, 2012, agm, s. 382). 1995-1996 Eğitim ve Öğretim yılında sadece 1. ve 2. sınıflar Latin alfabesi ile eğitime başlamıştır. Sonraki her yılda bir üst sınıfa Latin alfabesi ile eğitim verilmesi kararlaştırılmış ve 2005’e gelindiğinde bütün sınıflarda eğitimin Latin alfabesi ile yapılması planlanmıştır. Özbekistan’da Latin alfabesine geçiş süreci SSCB dağılmadan önce başlamıştır. 1980li yıllarda bu konu gündeme gelmiştir fakat Latin alfabesine geçiş SSCB’nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir.

Bugün Özbekistan’da alfabe değişikliği süreci geç de olsa eksiklerine rağmen tamamlanmıştır fakat basından gerektiği şekilde yararlanılmadığı için alfabe değişikliği geniş kitlelere ulaşamamıştır. 2005 hedefinin tutmayacağı anlaşıldığında 2002 yılında yeni planlamaya gidilmiş ve 2010 yılına kadar hedeflerin gerçekleşmesi yeni plana eklenmiştir. 2005 hedeflerinin tutmamasının sebepleri; alfabe değişikliğinin daha önceki görüşmelerde sanıldığı kadar kolay olmayacağını anlaşılmaması, siyasi durumun değişmesi ve halk arasındaki milliyetçiliğin güçlenmesiyle Latin alfabesine bakışın değişmesi olarak görülebilir. Siyasi durumun değişmesi ile ilgili olarak Özbekistan’ın 2004’te Rusya Federasyonu ile yakınlaşmaya başlaması ve hem Avrupa Birliği’nden

hem de Amerika Birleşik Devletleri'nden uzaklaşması söylenebilir. (fergananews, 2021). Burada da görülebileceği gibi devletlerin dil politikaları uluslararası ilişkilerden oldukça etkilenmektedir.

2007 yılının Mayıs ayında bazı Özbek bilim insanları, Latin alfabesine geçiş ile ilgili bir takım eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştiriler arasında alfabe değişikliğinin siyasi amaçlarla yapıldığı, alfabe değişikliği ile ilgili halkın görüşüne başvurulmadığı ve eğitilmiş kesimin hala Kiril alfabesi ile okuyup yazmaya devam ettiği görüşleri vardı. Bir diğer eleştiri de Özbekçedeki bazı seslerin Latin alfabesi ile verilemediği fakat Kiril alfabesi ile bütün seslerin verilebildiğiydi. Bugüne kadar bir çok yayın hala Kiril alfabesi ile basılmasına karşılık sadece yazım kılavuzları ve Latin alfabesini öğreten kitaplar Latin alfabesi ile basılmıştır. Her şeye rağmen Kiril alfabesi yaygın bir şekilde ülkede kullanılmaya devam etmesine rağmen Latin alfabesinin kullanımının gittikçe yükseldiği de görülmüştür (Landau & Kellner-Heinkele, age, ss. 55-57).

Ancak ülkede iki alfabenin aynı anda kullanılması bir takım sorunları da beraberinde getirmişti.

Özbekistan Kültür Bakanı Danışmanı Prof. Dr. Marufjon Yuldashev, 26 Temmuz 2021'de "Özbekistan'da 30 yıl boyunca Latin ve Kiril alfabeleri beraber kullanıldı. İlköğretimde Latin alfabesinin, üniversitelerde ve işyerlerinde ise Kiril alfabesinin kullanılması büyük sorunlara sebep olmaktadır. Bu yüzden 1 Ağustos 2021 tarihinden itibaren sadece Latin alfabesi kullanılacaktır" açıklamasını yapmıştır (yenisafak, 2021). 1 Ağustos 2021 tarihinden itibaren Özbekistan'da sadece Latin alfabesi kullanılmaktadır.

Türkmenistan

24 Mayıs 1994 tarihinde çıkartılan Dil Yasası ile Türkmençe devletin resmi dili olarak kabul edilmiştir. Aynı yasada Rus dili, farklı etnik kökene sahip olanlar arasında iletişim dilidir denilmiştir fakat 1996'da Rusçanın bu statüsü yasadan çıkartılmıştır. Türkmenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov; Rusça reklam yayınlanmasını, Rus edebiyatının yayınlanmasını yasaklamış ve Puşkin Tiyatrosu haricindeki bütün tiyatroları kapatmıştır. Türkmençe bilmek bütün devlet çalışanları için zorunlu hale getirilmiş ve Türkmençe bilmeyenlerin 1 Nisan 2000 tarihinden itibaren görevlerinden uzaklaştırılacağı belirtilmiştir (Naskali, 2012).

12 Nisan 1993 tarihinde Türkmenistan, 30 harften oluşan Latin alfabesini kabul etmiştir. 1995-2000 yıllarında arasındaki 5 yıllık süreçte alfabe değişikliğinin

gerçekleşebileceği planları yapılmıştır. Alfabe değişikliğinin sebepleri, Rusya Federasyonu'nun etkisinden uzaklaşmak ve hızlı bir şekilde modernleşme çalışmalarının başlatılması olarak gösterilmiştir. Azerbaycan ve Özbekistan'dan farklı olarak Türkmenistan, birden çok sınıfta eş zamanlı olarak Latin alfabesi ile eğitim ve öğretime başlayıp süreci hızlandırmak istemiştir. Bir taraftan ders kitapları Latin alfabesinde basılmaya başlanırken diğer taraftan da devlet dairelerinin hızlı bir şekilde yeni alfabeğe geçmeleri için çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye ile Türk Soylu Devletler Arasında İlişkilerin Kurulması (siyasi, medeni ve ekonomik)

Güney Kafkasya ile Orta Asya, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin kontrolü altındaydı ve Orta Asya ile Güney Kafkasya'daki devletler hem iç hem de dış politikalarını belirlerken SSCB'den bağımsız hareket edemiyorlardı. Bu dönemde Türkiye, sosyalist bloğun karşısında yer almış ve 1952 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olmuştu. Türkiye ile bugünkü Türk Cumhuriyetleri, 1944-1991 yılları arasında süren Soğuk Savaş döneminde farklı kutuplarda yer aldığı için bu ülkelerin o dönemde ekonomik, medeni ve siyasi ilişkiler kurması imkan dahilinde değildi. Türk soylu devletler arasındaki ilişkiler, 1991 yılında SSCB'nin çöküşünden sonra gerçekleşmeye başlamıştır.

1991 yılından itibaren Türk soylu devletler arasında yapılan anlaşmalarla ve bu ülkeler arasında gerçekleştirilen zirveler ile ekonomi, eğitim, iletişim ve kültür gibi alanlarda işbirliği yapma sürecine gidilmiştir. Entegrasyon sürecinin başlatılması ve işbirliğinin geliştirilmesi için Türk soylu devletler arasında 'Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları' başlığıyla zirveler yapılmaya başlanmıştır.

Entegrasyon Sürecinin Başlaması ve Zirveler

Ankara Zirvesi (1992)

Türk soylu devletlerin başkanlarının katıldığı ilk zirve 1992 yılında gerçekleştirilmiş olan Ankara Zirvesi'dir. Zirvenin ev sahipliğini Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal yapmıştır. Zirveye Azerbaycan adına Azerbaycan Devlet Başkanı Ebulfezl Elçibey, Türkmenistan adına Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov, Kazakistan adına Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Özbekistan adına Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov, Kırgızistan adına Kırgız Cumhuriyeti Devlet Başkanı Askar Akayev katılmıştır. Zirvenin hedefleri arasında Türk Dünyası'na aitliğin

geliştirilmesi, Türk Dünyası'nın beraber çalışmakla elde edeceği kazanımlar ve bir takım ortak projelerin hayata geçirilmesi için bazı görüşmelerin yapılması yer alıyordu. Açılış konuşmasını dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal yapmıştır. Turgut Özal yaptığı konuşmasında Türk soylu devletlerin entegrasyon sürecini başarılı bir şekilde tamamlaması durumunda 21. yüzyılda Türklerin ayağa kalkacağı ve çok daha güçlü ülkeler olacağını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türk soylu devletler arasında güçlü bir ekonomi oluşturulabilmesi için 'Ortak Pazar'a ihtiyaç duyulduğunu, gümrük rejimlerinde bazı değişiklikler yapılması ve kalkınma bankasının kurulması gerektiğini ifade etmiştir (Türk Keneşi, 2020).

Zirvenin sonunda imzalanan bildiri; iletişim alanında işbirliğinin güçlendirilmesi, hidrokarbon kaynaklarının üretilmesi ve işlenmesi gibi konularda beraber çalışılması, bölgede güvenlikle ilgili çalışmalar yapılması ve fikir ayrılıkları yaşanması durumunda çözümler aranması gibi konular yer aldı ve bildiri imzalandı (Turan, 2004, s.766).

Zirve öncesi Türkiye'nin hazırlamış olduğu özel bildiri imzalanmadı. Bu özel bildirin imzalanmamasının bazı sebepleri vardı. Bunlardan birincisi; Kazakistan dış politikasını sadece Türk soylu devletlerle kuracağı ilişki üzerinden şekillendirmek istemiyordu. Bir taraftan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini güçlendirmek diğer taraftan da Rusya ve Kazakistan'da yaşayan Ruslarla ilişkileri dengede götürmek istiyordu. Kazakistan'da yaşayan 6 milyon Rus vardı ve güvenlik gerekçesiyle bütün dış politikasını Türk Cumhuriyetleri üzerinden yapmak istemiyordu çünkü Ruslar her zaman Türkiye'ye karşı Pan-Türkçü olarak bakmışlardır. Rusya, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile özellikle Kazakistan ile kurduğu ilişkilere hep ön yargılı olarak bakmıştır ve bu düşünce bugün de devam etmektedir. Bu özel bildirin imzalanmaması ve bunun yerine Ankara Bildirisi'nin imzalanması ile Türk soylu devletler arasındaki ilişkilerin düşünüldüğü kadar kısa bir sürede istenilen noktaya gelemeyeceği ve bunun zaman alacağı anlaşıldı (Tokayev, 1997, s. 500).

İstanbul Zirvesi (1994)

Türkiyeti ve Türk Cumhuriyetleri'nin bir sonraki durağı 1993 yılında Azerbaycan'nın başkenti olarak planlanmıştı fakat Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu nedeni ile bu buluşma gerçekleşemedi ve 18-19 Ekim 1994'te devlet başkanları İstanbul'da buluştu. Zirveye Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ev sahipliği yaptı. Zirveye Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgız Cumhuriyeti Devlet

Başkanı Askar Akayev, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Karimov ve Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov katıldı (Türk Keneşi, 2020).

İstanbul'daki zirve başlamadan önce Rusya bu zirveden rahatsızlığını Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ile dile getirmiştir. Rusya, Türk Cumhuriyetlerine Pan-Türkçü düşüncelerden rahatsız olduğunu bildirmiştir. Bu açıklamaya karşı Süleyman Demirel, Türkiye'nin Pan-Türkçülük veya Pan-İslamizm gibi bir düşüncesinin olmadığını sadece bölgedeki soydaş ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi düşüncesinde olduklarını belirtmiştir (Demoyan, 2017).

İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan zirvede ülkelerin egemenlik hakları, bağımsızlıkları ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi ile ülkeler arası eşitlik konusuna vurgu yapıp ağırlıklı olarak şu konular ele alınmıştır:

1. Türk Cumhuriyetleri'nin başta Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı olmak üzere bütün uluslararası örgütlerde beraber hareket etmesinin sağlanması
2. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan sorunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin vereceği karara göre barışçıl bir şekilde çözülmesi
3. Öğrenci Değişim Programı'nın desteklenmesi ve geliştirilmesi
4. Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'nin hidrokarbon kaynaklarının çıkartılıp Türkiye üzerinden Avrupa'ya ve Akdeniz'e ulaştırılması için projeler hazırlanması ve bu projelerin hayata geçirilmesi
5. Türk Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması için ilgili ülkelerle çalışmalara başlanması
6. Türk Cumhuriyetleri arasındaki mevcut ulaşım yollarının geliştirilmesi ve yeni ulaşım yollarının yapılması (İstanbul Bildirisi, 2020).

1993 ile 1995 yılları arasında Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilere bakıldığında bu ülkeler arasında ikili ilişkiler göze çarpmaktadır. Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'den almış oldukları destek ile gelecek nesillere yatırım yapıp Rusya'nın etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'nin desteğini isteyip bölgesel ve uluslararası örgütlerle daha fazla işbirliği yapmak istemiş ve aynı zamanda Türkiye'den ülkelere okul ve üniversite açmasını talep etmişlerdir. Buradaki amaç gençlerin Rusya'nın etkisinden kurtulup kendi kimliklerini bulmasıdır. Bu hedef doğrultusunda Türkistan, Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası

Türk-Kazak Üniversitesi kurulmuştur. Yine aynı dönemde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulması için Kırgızistan ile Türkiye arasında bir protokol imzalanmıştır.

Bişkek Zirvesi (1995)

Bişkek Zirvesi, Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları'nın gerçekleştirmiş olduğu 3. zirvedir. Zirve 27-29 Ağustos 1995'te gerçekleşmiştir. Zirvenin ev sahipliğini Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev yapmıştır. Zirveye Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Karimov, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov katılmıştır. Bu zirvede ekonomi, kültür, enformasyon, bilim, bölgesel istikrar ve güvenlik konuları görüşülmüştür (Bişkek Bildirisi, 2020).

Zirvede alınan kararlar:

1. Türk kültürünün ve tarihinin korunması ve tanıtılması için yapılması gereken çalışmaların yapılması
2. Türk Cumhuriyetleri arasında eğitim kurumlarının kurulması
3. Enformasyon alanında işbirliği yapılması
4. Ülkeler arasında gerek ikili gerekse çoklu ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi
5. Ülkeler arasında ulaşım imkanlarının geliştirilmesi
6. İş insanlarının çalışma şartlarının iyileştirilmesi
7. Bankacılık ve sigortacılık alanında bürokratik engellerin kaldırılması
8. Hidrokarbon kaynaklarının işlenmesi ve pazarlanması için projelerin geliştirilmesi
9. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan arasındaki bölgesel entegrasyon çalışmalarına destek olunması
10. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun BM'nin gözetiminde barışçıl çözümüne destek olunması
11. BM ve AGİT'in bölgesel çatışmalarda devletlerin vermiş olduğu desteğin arkasında durulması
12. Uyuşturucu ve silah kaçakçılığına karşı ortak bir politikanın belirlenmesi

Bu zirvede alınmış olan kararlar ile daha önce yapılmış olan iki zirvedeki kararlar onaylanmıştır.

Taşkent Zirvesi (1996)

21 Ekim 1996'da Taşkent'te gerçekleşen zirveye Özbekistan Devlet Başkanı İslam Karimov ev sahipliği yapmıştır. Azerbaycan'dan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Kazakistan'dan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev, Türkiye'den Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Türkmenistan'dan Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov zirveye katılmıştır (Türk Keneşi, 2020).

Zirvede Türk Cumhuriyetleri arasında turizmin geliştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması, Türk kültür ve tarihinin halka tanıtılması, Orta Asya-Afganistan-Pakistan hattının desteklenmesi ve terörizm konusunda işbirliği yapılması konuları görüşüldü (Taşkent Bildirisi, 2020).

Zirvede alınan önemli bir karar da Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi Sekreteryası'nın kurulması oldu ve sekreteryanın kurulması için dışişleri görevlendirildi. Yapılan görüşmelerin ardından sekreteryaya verilen görevler şunlar oldu:

1. Türkçe konuşan halkların tarihinin araştırılması ve yapılacak çalışmaların kitaplaştırılması
2. Türk Cumhuriyetleri'nin dilinin ve kültürünün tanıtılması için seminerlerin ve konferansların düzenlenmesi
3. Türk Cumhuriyetleri devlet başkanlarına ve dışişleri bakanlıklarına ilgili belgelerin hazırlanması (Taşkent Bildirisi, 2020).

Astana Zirvesi (1998)

9 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen zirveye Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ev sahipliği yaptı. Zirveye Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Karimov, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov katıldı (Türk Keneşi, 2020).

Zirvede alınan kararlar:

1. Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi Sekreteryası'nın tüzüğünün onaylanması ve Sekreteryası'nın çalışmalarının denetlenmesinin Dışişleri Bakanlıklarına bırakılması
2. Ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesi için çalışmaların yapılması ve İpek Yolu'nun geliştirilmesi ile ilgili yapılan çalışmaların desteklenmesi
3. Türk Cumhuriyetleri'ndeki hidrokarbon kaynaklarının çıkartılması, işlenmesi ve dağıtımını konusunda yapılan çalışmaların desteklenmesi
4. Avrupa-Kafkasya-Asya ulaşım yolunun geliştirilmesi için yapılan çalışmalara destek olunması
5. Endüstri, tarım, haberleşme ve ulaştırma alanlarında ortak çalışmaların yapılması
6. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunun çözümüne AGİT ve BM kararları doğrultusunda destek olunması
7. Terörizme karşı uluslararası işbirliğinin artırılması (Astana Bildirisi, 2020).

Türkmenistan'ın BM'ye yapmış olduğu daimi tarafsızlık statüsü başvurusu 12 Aralık 1995 tarihinde 50/80 nolu karar ile onaylanmıştır. Bu tarihten itibaren Türkmenistan kazanmış olduğu bu statü sebebiyle entegrasyon süreçlerine mesafeli yaklaşıma başlamıştır. Bundan dolayı, Türkmenistan Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri'ne de mesafeli durmaya başlamıştır (Amirbek, 2017, s. 177).

Astana Zirvesi'nden sonra zirvelere mesafeli yaklaşan bir diğer ülke de Özbekistan olmuştur. Özbekistan'ın zirvelere mesafeli yaklaşmasının sebebi Türkiye ile yaşamış olduğu siyasi sorundur. Özbekistan'da muhalif lider Muhammed Salih, 1994 yılında Türkiye'ye sığındıktan sonra Özbekistan'ın iade isteği geri çevrilmiştir. Aynı yılın sonbaharında Muhammed Salih Almanya'ya gidince iki ülke arasındaki sorun çözülmüştür fakat iki yıl sonra Muhammed Salih'in tekrar Türkiye'ye dönmesiyle iki ülke arasındaki sorun tekrar gündeme gelmiştir. Özbekistan, Türkiye'den Özbekistan'da iş yapan iş insanlarına bazı bürokratik engeller çıkartmaya başlamış ve 21 iş insanının vergi yasalarını ihlal ettiğini söyleyip bu iş insanlarının çalışma izinlerini iptal etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de okuyan bütün Özbek öğrencilerin Özbekistan'a dönmesi istenmiştir (Akmalov, 2013, ss. 139-148).

Bakü Zirvesi (2000)

6. zirve 8 Nisan 2000 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in başkanlığında Bakü'de gerçekleşmiştir. Zirveye Özbekistan ve Türkmenistan Meclis Başkanları seviyesinde katılım sağlamıştır (Türk Keneşi, 2020). Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Sekreteryası'nın İstanbul'da kurulmasına karar verilmiştir (Bakü Bildirisi, 2020). Zirvede alınan kararlar ise şunlar olmuştur:

1. Eğitim, bilim ve kültür alanlarındaki işbirliğinin geliştirilmesi
2. Ticaretin geliştirilmesi ve İpek Yolu'nun canlandırılması
3. Avrupa- Kafkasya- Asya ulaşım hattında ihracat-ithalat ürünlerinin serbest geçişi için gerekli çalışmaların yapılması
4. Hidrokarbon kaynaklarının çıkartılması ve işletip dağıtımının sağlanabilmesi için özel finans kurumları ile ortak projelerin hayata geçirilmesi
5. Bakü-Ceyhan petrol boru hattının ve Türkmenistan-Azerbaycan- Gürcistan-Türkiye-Avrupa-Hazar doğal gaz boru hattının hayata geçirilmesi için çalışmalara başlanması
6. Ekonomik reformların gerçekleşmesini sağlamak ve milli sanayinin güçlenmesi için KOBİ'lere teknik bilgi sağlanması için gerekli çalışmaların yapılması
7. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanmakta olan sorunun çözümü için AGİT ve BM'nin çözüm önerilerinin gözönünde bulundurulması
8. Merkezi ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği yapılması
9. Terörizme karşı mücadele edilmesi (Bakü Bildirisi).

İstanbul Zirvesi (2001)

Zirve 26-27 Nisan 2001'de İstanbul'da gerçekleşmiştir. Zirveye ev sahipliği Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer yapmıştır. Türkmenistan, Devlet Başkanı tarafından temsil edilirken Özbekistan Meclis Başkanı ile temsil edilmiştir. Azerbaycan'ı Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Kazakistan'ı Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgız Cumhuriyeti'ni Devlet Başkanı Askar Akayev, Türkmenistan'ı Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov ve Özbekistan'ı Ali Meclis Başkanı Erkin Halilov temsil etmiştir (Türk Keneşi, 2020).

İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar teyit edilmiştir ve kurumsallaşma adına bazı yeni adımlar atılmıştır. Alınan karara göre bundan sonra Türkçe Konuşan Ülkeler yerine

Türk Dili Konuşan Ülkeler ifadesinin kullanılması kabul edilmiştir. Ayrıca Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Aksakallılar Konseyi ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesinin kurulmasını teklif etmiştir (Terzioğlu, 2013, s.47).

İstanbul'da yapılan zirveden sonra bir sonraki zirvenin Akşabat'ta yapılması kararlaştırıldı fakat zirvede alınan bu karar uygulanamadı ve 2006'ya kadar olan 5 yıllık süreçte Türk soylu devletler bir araya gelemedi. Uzmanlar, bunun iki sebebi olduğunu belirtti. Birinci sebep, Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası ülkedeki siyasi istikrarsızlık (Paruboçaya, 2011, ss. 118-119) ve Türk siyasetçilerinin Orta Doğu'ya dönük dış politikaya ağırlık verip Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne mesafeli davranması (Erol, 2012, s. 10). İkinci sebep ise 1 Ocak 2000'de Rusya'nın başına Vladimir Putin'in geçmesi ile Rusya'nın uyguladığı politikalarıdır.

Vladimir Putin, iktidara geldiğinde 2008 yılına kadar uygulayacağı siyasi yol haritasını belirlemiştir. 10 Ocak 2000'de Ulusal Güvenlik Konseptini ve 21 Nisan 2000'de Askeri Doktrini onaylayarak yakın çevresinde ve özellikle Orta Asya'da uygulayacağı politika ile bölgede aktif hale gelmek istiyordu. Avrasya Ekonomik Topluluğu, 10 Ekim 2000'de kuruldu. Bu topluluğun başını Rusya çekiyordu ve bunun sayesinde Orta Asya ülkelerini ekonomide kendisine bağlamayı başarmıştı. 26 Mart 2001 tarihinde açılan Hazar Boru Hattı ile de Rusya hem jeolojik hem ekonomik açılardan başarı kazanmış hem de bu hat sayesinde Kazakistan ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Ayrıca 15 Mayıs 1992'de yine Rusya'nın liderliğinde imzalanmış olan Kollektif Güvenlik Anlaşması ile Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri güvenlik konusunda da büyük işbirliği içerisine girmiştir (Erol, 2009, ss. 20-22).

Antalya Zirvesi (2006)

Zirveye Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ev sahipliği yapmıştır. Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan Devlet Başkanları ile Türkmenistan ise Ankara Büyükelçisi ile zirveye katılmıştır. Özbekistan Zirve'ye katılmamıştır (Türk Keneşi, 2020). Zirve sonunda imzalanan Antalya Bildirisi'nde şu konular yer almıştır:

1. Avrasya'da terörizm, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı gibi her türlü suçla mücadele etme ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapma
2. Türk Cumhuriyetleri'nin bölgelerinde yaşanan sorunları çözmek için işbirliği yapılması
3. Irak'taki Türklerin temel hak ve özgürlükleri için gereken çabanın gösterilmesi

4. Ekonomi ve enerji alanlarında işbirliğinin arttırılması ve bu konuda özel sektörle görüşülmesi
5. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının açılması ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz hattının tamamlanması
6. Uluslararası taşımacılığın geliştirilmesi için yeni projelerin geliştirilmesi, Kars-Ahılkelek-Tiflis-Bakü arasında demiryolu inşa edilmesi ve İstanbul-Almatı demiryolu projesine Bişkek'in eklenmesi
7. Türk Cumhuriyetleri arasındaki vize işlemlerinin kolaylaştırılması ve hızlandırılması
8. Ortak kültürün muhafaza edilip gelecek nesillere aktarılması için gerekli çalışmaların yapılması
9. 2009 AGİT dönem başkanlığına aday olan Kazakistan'ın desteklenmesi
10. Kıbrıs sorununa çözüm desteğinin sağlanması
11. Yukarı Karabağ sorununda Azerbaycan'ın desteklenmesi
12. İslam Konferansı Örgütü'nde işbirliğinin arttırılması
13. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 2009-2010 yıllarında Türkiye'nin, 2010-2011 yıllarında Kazakistan'ın 2012-2013 yıllarında Kırgızistan'ın adaylıklarının desteklenmesi (Antalya Bildirisi, 2020).

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, bu zirvede Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin kurulmasını önerdi (Auanasova, 2017). Bu öneri ile zirveler sürecinin uluslararası bir örgüte dönüşmesinin yolu açılmış oldu.

Nahçıvan Zirvesi (2009)

Zirve 2-3 Ekim 2009'da Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in ev sahipliğinde gerçekleşti. Zirveye Türkiye adına Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Kazakistan adına Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan adına Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev katılmışlardır. Özbekistan zirveye katılmamıştır ve zirvede Türkmenistan, Cumhurbaşkanı Yardımcısı düzeyinde temsil edilmiştir (Türk Keneşi, 2020).

Bu zirvenin en önemli özelliği, Nahçıvan Anlaşması'nın imzalanmasıdır. Bu anlaşma ile Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Anlaşmayı; Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan imzalamıştır ve anlaşma 17 Kasım 2010'da yürürlüğe girmiştir (Paruboçaya, 2011, agm, ss. 101-102). Türkmenistan, daimi tarafsızlık statüsünden dolayı anlaşmayı imzalamamıştır.

Nahçıvan Anlaşması'nda ele alınan konular:

1. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının kapasitesinin artırılması ve boru hattının Aktau Limanı'na bağlanması
2. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının Asya-Avrupa arasındaki taşımacılığı, iletişimi, ekonomiyi, güvenliğini geliştireceğine olan inanç belirtilmiştir
3. Türk Cumhuriyetleri'nin ilişkilerinin gelişimi için merkezi ve yerel idareler arasındaki iletişimin artırılması ve bu hedef için basından faydalanılması
4. Türk Cumhuriyetleri arasındaki dini ve beşeri ilişkilerin geliştirilmesi
5. Afganistan'ın yeniden inşası için gerekli desteğin verilmesi
6. Kazakistan'ın Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK) dönem başkanlığını başarılı bir şekilde sürdürmüş olduğu ve 2010-2012 dönemi için aday olan Türkiye'ye tam destek verilmesi
7. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'nde işbirliğinin geliştirilmesi ve Kazakistan'ın 2011 dönemi İKÖ Dışişleri Bakanları Komitesi'ne adaylığının desteklenmesi
8. Azerbaycan'ın ve Kırgızistan'ın 2012-2013 dönemi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliklerine adaylıklarının desteklenmesi
9. Azerbaycan'ın Yukarı Karabağ konusunda desteklenmesi
10. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kurulmasını önerdiği TÜRKSÖY'un desteklenmesi (Nahçıvan Bildirisi, 2020).

İstanbul Zirvesi (2010)

16 Eylül 2010'da Türk soylu Ülkeler Devlet Başkanları İstanbul'da toplandılar. Bu zirveye Özbekistan katılmamıştır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Türkmenistan ise devlet başkanları seviyesinde katılım sağlamıştır (Türk Keneşi, 2020). Bu zirve ekonomi ağırlıklı geçmiştir. Nahçıvan Zirvesi'ndeki konular görüşülüp onaylanmıştır.

1992 yılında Ankara'da başlayan Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları zirveleri İstanbul Zirvesi ile sona ermiştir. İstanbul Zirvesi'nde Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK / TDKÜİK) resmen kurulmuş oldu. Türk Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte zirvelerin isimleri de değişti. Bundan sonra yapılacak zirveler Türk Konseyi Zirveleri olarak adlandırılacaktı.

Türk Keneşi, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK / TDKÜİK)

Uluslararası bir teşkilat olarak Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye tarafından 2009 yılında kurulan Türk Konseyi'nin (Türk Keneşi) (Bıyıklı, 2017, s. 377) amacı Türk soylu ülkeler arasındaki ilişkileri zenginleştirmek, işbirliğini arttırmak, iletişimi etkili ve etkin bir şekilde kullanmaktır. Özbekistan, 14 Eylül 2019 tarihinde Türk Keneşi'nin 5. üyesi olmuştur. Türkmenistan daimi tarafsızlık statüsünden dolayı üye olmamıştır.

Türk Keneşi sadece ortak kimlik, dil, kültür ve tarih temelinde kurulmuş olan bir konsey değildir. Konseye üye ülkeler arasında bilim, teknoloji, ticaret, turizm, spor, sağlık ve kültür alanlarında işbirliği yapılması hedeflenmiştir. Dış politikada ise ortak çıkarlar için ortak tutumlar belirleyip bölgesel ve ikili işbirliklerinin desteklenmesi kararı alınmıştır.

Türk Keneşi, sadece üye ülkelerle ilişkileri gözönünde bulundurmamaktadır. Türk Keneşi'ne üye olan ülkeler komşu ülkelerle gümrük, ulaştırma, altyapı, turizm, bankacılık gibi alanlarda ve ayrıca bölgedeki barışın sağlanması için işbirliğine gitmektedir.

Türk Keneşi Yapılanması

Devlet Başkanları Konseyi (DBK)

Konseye üye devletlerin başkanları, her sene Devlet Başkanları Konseyi (DBK)'ya katılıp güncel uluslararası sorunları, üye ülkeler arasındaki işbirliğinin öncelikli olarak görülecek alanlarının belirlemesini ve TDİK'in faaliyetlerini görüşürler. Devlet Başkanları Konseyi, üye ülkelerin ortak bir karara varması durumunda olağanüstü toplantılar düzenleme yetkisine sahiptir. Olağan toplantıların ev sahibi, DBK'nın sonraki toplantısına kadar konseyin başkanlığını üstlenir (TDİK, 2020).

Dışişleri Bakanları Konseyi (DİBK)

Dışişleri Bakanları Konseyi'nin yetkileri arasında; gündeme alınacak uluslararası konuların belirlenmesi, Sekreteryaya'daki personel yapısı ve Sekreteryaya'nın mali yapısının raporlandırılması vardır. Konsey, Türk Keneşi adına beyanatta bulunabilir. Dışişleri Bakanları Konseyi toplantıları, DBK toplantılarından önce aynı yerde yapılmaktadır. DİBK, üye ülkelerin onayını alması şartıyla olağanüstü toplantılar yapma yetkisine sahiptir. Toplantının yeri üye ülkeler tarafından belirlenir (TDİK, 2020).

Kıdemli Memurlar Komitesi (KMK)

Komitede üye ülkeler en az bir üye bulundurur. Dışişleri Bakanları Konseyi öncesinde KMK toplantıları yapılır. KMK'nın görevleri arasında Sekretarya'nın hazırlamış olduğu taslak belgeleri değerlendirip bu belgelere onay vermek ve bu belgeleri Dışişleri Bakanları Konseyi'ne ve Devlet Başkanları Konseyi'ne sunmak bulunmaktadır (TDİK, 2020).

Aksakallar Konseyi

Aksakallar Konseyi, Türk Keneşi'nin altında danışma kurulu olarak hizmet verir. Bu konsey, üye ülkelerin ortak kültürünü, dilini, geleneklerini ve tarihini gözönünde bulundurarak çalışmalarını gerçekleştirir. Konsey'in danışmanı, üye ülkeler tarafından 4 yıllığına atanır. Aksakallar Konseyi, her yıl iki kez toplanır. Yapılan toplantıların başkanlığını devlet başkanı yapar (TDİK, 2020).

Sekreterya

Sekreterya, uluslararası tüzel kişiliğe sahip genel hizmetler personelinden, profesyonel personelden ve yönetici personellerden oluşan daimi bir organizasyon ve yürütme organıdır.

Sekreterya'nın görevleri :

- a) Türk Keneşi'ne bağlı organların işbirliğini ve koordinasyonunu sağlamak
- b) Devlet Başkanları Konseyi'nin, Dışişleri Bakanları Konseyi'nin, Kıdemli Memurlar Komitesi'nin ve TDİK'in düzenleyecekleri toplantılar için teknik, idari ve örgütsel hazırlıkları yapmak
- c) İlerleme raporlarını hazırlamak
- d) KMK'ye mali raporları sunmak (Nahçıvan Anlaşması, 2020).

Türk Keneşi'nin İşbirliği Yaptığı Kuruluşlar

- a) TÜRKPA: Merkezi Bakü'de olan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
- b) TÜRKSOY: Merkezi Ankara'da bulunan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
- c) UTA: Merkezi Astana'da bulunan Uluslararası Türk Akademisi
- d) Merkezi Bakü'de bulunan Türk Kültür ve Miras Vakfı

- e) Türk Keneşi bünyesinde bulunan Türk İş Konseyi ve Türk Üniversiteler Birliği (Orasam, 2018, s.23).

Türk Keneşi Dili ve Bayrağı

Türk Keneşi'nin dili üye devletlerin dili ve İngilizcedir. Ortak belgeler İngiliz dilinde hazırlanır. İmzaya çıkacak belgelerin dili ise üye ülkelerin dilleridir. Toplantılar, İngilizce ve üye ülkelerin kendi dillerinde yapılmaktadır.

Türk Keneşi Bayrağı; Azerbaycan bayrağının yıldızından, Kazakistan bayrağının renginden, Kırgızistan bayrağının güneşinden ve Türkiye'nin hilalinden oluşmaktadır. Türk Keneşi bayrağı, 22 Ağustos 2012'de Bişkek'te DBK'nın yapmış olduğu toplantıda basına tanıtılmıştır ve 12 Ekim 2012'de İstanbul'da bulunan Sekretarya binasında törenle göndere çekilmiştir (TDİK, 2020).

Türk Keneşi Zirveleri

Türk Sekretaryası kurulduktan sonra, 1992 yılında Ankara Zirvesi ile başlayan ve 2010 yılında İstanbul Zirvesi ile sonuncusu yapılan Türk Dili Konuşan Devletler Zirveleri'nin (Baki, 2014, s. 141) Türk Keneşi Zirveleri adı altında yapılmasına karar verildi.

Türk Keneşi Zirveleri'nin 1.si 21 Ekim 2011 tarihinde Almatı'da; 2.si 23 Ağustos 2012'de Bişkek'te; 3.sü 16 Ağustos 2013'te Gebele'de; 4.sü 5 Haziran 2014'te Bodrum'da; 5.si 11 Eylül 2015'te Astana'da gerçekleşti ve bu zirvelere Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye katıldı. 3 Eylül 2018 tarihindeki 6. Zirve Çolpon – Ata'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirveye Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Cumhurbaşkanları katılmıştır. Ayrıca bu zirvede Özbekistan Cumhurbaşkanı ile Macaristan Başbakanı da Kırgızistan'ın misafiri olarak yer almıştır.

Türk Keneşi'nin 7. zirvesine ise Azerbaycan'ın ev sahipliğinde Kazakistan Cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhurbaşkanı, Özbekistan Cumhurbaşkanı, Macaristan Başbakanı, Türkmenistan Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı katılmışlardır. Nahçıvan Antlaşması'nın 10. yılına denk gelmesi ve Özbekistan'ın Türk Keneşi'ne üye olması dolayısıyla bu zirve ayrı bir öneme sahiptir (Bıyıklı, 2018, s. 15).

Türk Keneşi Zirvelerinde; ekonomi, dış politika ve güvenlik, uluslararası organizasyonlarla işbirliği, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği, uluslararası projeler, medya ve enferyasyon alanında işbirliği, eğitim ve spor alanlarında işbirliği gibi

konular ele alınıp önceki toplantılarda alınan kararlar gözden geçirilir ve bir sonraki toplantıya kadar üzerinde çalışılacak yeni hedefler belirlenir.

Türk Keneşi'nin 2012'de aldığı karar ile 8-14 Eylül 2014 tarihleri arasında 1. Dünya Göçmen Oyunları Kırgızistan'da gerçekleşmiştir. Oyunlara 19 ülkeden 400'den fazla sporcu katılmıştır. Bu organizasyonun ardından 20-22 Kasım 2014 tarihlerinde Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi'nde Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları 1. Uluslararası sempozyumu da gerçekleşmiştir. Bu organizasyona Azerbaycan, Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Afganistan, Moğolistan ve Kafkasya'da yaşayan Hakasya, Tuva, Dağlı Altay, Tataristan'dan sporcular katılmışlardır.

3-8 Eylül 2016 tarihleri arasında 2. Dünya Göçebe Oyunları yine Kırgızistan'da 62 ülkeden 1400'den fazla sporcunun katılımıyla gerçekleşmiştir (World Nomad Games, 2020). 3. Dünya Göçebe Oyunları yine Kırgızistan'da 82 ülkeden 2000'i aşkın sporcunun katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bursa'nın İznik ilçesinde 2020 yılında yapılması planlanan 4. Dünya Göçebe Oyunları pandemiden dolayı 2021 yılına ertelenmiştir.

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)

İstanbul'da 19-20 Haziran 1992 ve Bakü'de 30 Kasım – 2 Aralık 1992 tarihlerinde yapılan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın Kültür Bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda Türk soylu devletlerin ve halkların birbirlerini daha iyi tanınmasını sağlamak, halkların arasındaki işbirliğini ve kardeşliğini geliştirmek, Türk kültürünü, tarihini, mirasını tanıtırak sonraki nesillere daha iyi bir şekilde aktarabilmek için Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY) ismini verdikleri bir uluslararası organizasyon kurulmasına karar verilmiştir. Organizasyonun ismi daha sonra alınan kararlarla Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı olarak değiştirilmiştir (TBMM Tutanaklar, 2020). TÜRKSÖY'un merkezi Ankara'nın OR-AN mahallesinde 2006 yılından itibaren hizmet vermektedir.

TÜRKSÖY'un 6 kurucu ve 8 gözlemci üyesi bulunmaktadır. Kurucu üyeler; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'dır. Gözlemci üyeler arasında; Altay, Başkurdistan, Hakas, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Tataristan, Tiva Cumhuriyetleri ve Gagavuz Yeri (Moldova) yer almaktadır (Türksoy,2020).

TÜRKSOY'un Yetkileri ve Gelirleri

TÜRKSOY tüzel kişiliğe sahiptir ve Türkiye yasaları çerçevesinde antlaşmalar yapıp taşınır mal alımı ve satımı yapabilir. TÜRKSOY'a ait bir aracın sebep olduğu bir kaza nedeniyle üçüncü kişilerin açmış olduğu davalar ve TÜRKSOY personelinin sebep olduğu kişisel yaralanma ya da ölümler ile ilgili davalar dışında TÜRKSOY her türlü davadan muaftır. Ayrıca TÜRKSOY'a ait malvarlıkları herhangi bir idari, icrai, sorgulama, kamulaştırma, el koyma gibi müdahaleden de muaftır (Resmi gazete, 2020).

TÜRKSOY'a üye devletlerin Kültür Bakanlıklarının ödemiş olduğu katkı payları TÜRKSOY'un bütçesini oluşturmaktadır. Ayrıca; üniversitelerin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin çeşitli etkinlikler için ödemiş olduğu ücretler de TÜRKSOY'un bütçesine katkı sağlamaktadır (Türksoy, 2020).

TÜRKSOY; altın veya döviz hesabı açabilir, değişik fonlara para yatırabilir ve bu hesaplarını istediği gibi işletebilir. TÜRKSOY'a ait gelirler ve varlıklar, kurumlar vergisi ve gelir vergilerinden muaftır. Bunun yanı sıra TÜRKSOY'un kullanmak için ihraç ve ithal ettiği ürünlerin Türk yasalarına uyması şartıyla ihracat ve ithalat kısıtlamalarından, ek mali zorunluklarından muaf tutulmaktadır. TÜRKSOY'un resmi yayınlarının ihracatı ve ithalatı söz konusu olduğunda ise, yasalara uyulması şartıyla bütün gümrük harçlarından muaftır (Resmi gazete, 2020).

TÜRKSOY'un Faaliyetleri

Türk Keneşi ile ilgili faaliyetlerde bulunan TÜRKSOY, Türk Kültür ve Miras Vakfı ve Uluslararası Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı ile işbirliği içindedir. TÜRKSOY'un işbirliği yaptığı kuruluşlar arasında UNESCO, ISESCO ve Bağımsız Devletler Topluluğu İnsani İşbirliği Vakfı da bulunmaktadır. TÜRKSOY'un faaliyetlerini Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanları Daimi Konseyi belirlemektedir. Türk soylu ülkeler; bilim, eğitim, kültür alanlarında UNESCO ile beraber çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca, Türk Cumhuriyetleri'nin kültürel miraslarının belirlenip bunların korunması, ortak projeler geliştirilip bunlar üzerinde çalışılması gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır.

TÜRKSOY, her sene Türk Dünyasından şairleri, tiyatro gruplarını, ressamaları, opera sanatçılarını, fotoğraf sanatçıları, medya çalışanlarını, müzik ve dans gruplarını Nevruz kutlamalarında ve sanatsal etkinliklerde bir araya getirmektedir. Bu gibi etkinliklerle aynı dili konuşan Türkler arasında ortak tarih, kültür, dil ve medeniyet alanlarındaki bağ geliştirilmek istenmektedir (20 Yılım Birikimi, 2014, s.76). Türk

Dünyasının ortak geleneği olan Nevruz, TÜRKSOY sayesinde bütün dünyaya tanıtılabilmektedir. Nevruz, 2010'da UNESCO Genel Merkezi'nde ve 2011'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kutlanmıştır. Bunun yanı sıra, Nevruz her yıl İngiltere, Almanya ve Avusturya'da da kutlanmaktadır.

TÜRKSOY'un düzenlemiş olduğu anma etkinlikleri ile Türk kültürüne hizmet etmiş önemli kişiler ve bunların bırakmış oldukları eserler gelecek nesillere aktarılmaktadır. TÜRKSOY, çıkarmış olduğu 'TÜRKSOY ve Türk Dünyası' isimli kültür ve sanat dergisi ve yayınladığı kitap, ansiklopedi, katalog, envanter çalışması, takvim, broşür yayınlarıyla Türklerin kültürünü geniş bir kitleyle buluşturmaktadır. 'TÜRKSOY ve Türk Dünyası' dergisi Haziran 2000'de yayınlanmaya başlamıştır ve o günden bugüne üç ayda bir raflarda yerini almaktadır (Türksoy, Kütüphane, 2020).

TÜRKSOY, Türk dünyasından sanat severlerin ve gönüllülerin destekleriyle Amerika'dan Avrupa'ya Ortadoğu'dan Çin'e kadar sanat ve kültürle ilgili kurum ve kuruluşlarla beraber faaliyetlerini devam ettirmektedir (20 Yılın Birikimi, 2014, s. VI) .

Üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle sürekli bir işbirliği içinde olan TÜRKSOY'un Türk dünyasına kattığı yeniliklerden birisi de Türk Dünyası Başkent uygulamasıdır (20 Yılın Birikimi, 2014, s. 294). Bu uygulama içerisinde 2012'de Kazakistan'ın başkenti Astana, 2013'te Eskişehir, 2014'te Kazan, 2015'te Mevr, 2016 yılında Şeki, 2017 yılında Türkistan, 2018 yılında Kastamonu, 2019 yılında Oş, 2020 yılında ise Özbekistan'ın Hiva şehri Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak seçilmiştir.

Gerek Çarlık Rusya dönemi gerek SSCB dönemi Türk halkları arasında iletişimin sağlanamadığı özellikle kültürel iletişimin olmadığı dönemlerdir. Bunun sonucunda Türk Halkları arasında bir yabancılaşma yaşanmıştır. Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılması için gerekli çalışmalara hızlı bir şekilde başlanmıştır. Unutulmaya yüz tutmuş Dede Korkut, Köroğlu, Manas, Abay, Zeki Velidi Toğan, Divanü Lügati't-Türk, Cengiz Aytmatov, N. Katanov, Avezov gibi Türkler için çok önemli değerler Türk Halklarına yeniden tanıtılmaya başlanmıştır.

2008'den itibaren UNESCO'da ve BM'de Nevruz kutlamaları, Türk Dünyası ressamlarının Avrupa'nın en önemli sergi salonlarında yer alması, Yunus Emre Oratoryosu'nun New York'ta ve Washington'da sahnelenmesi, anma etkinlikleri, şairler buluşması, opera günleri hem Türk halklarının kaynaşmasına hem de Türk kültürünün dünyada tanınmasına yardımcı olmuştur.

İlişkilerde ve Entegrasyon Sürecinde Dilin Rolü ve Önemi

‘When in Rome, do as the Romans do’ (Roma’da Romalılar gibi davranın. / Bulduğunuz yerin kurallarına göre hareket edin.) yaygın olarak kullanılan bir atasözüdür. İnsanların buldukları ortama göre hareket edebilmeleri için, buldukları ortamın kültürünü ve yaşam tarzını iyi bilmeleri gerekir. Farklı kültürleri, farklı yaşamları öğrenmek için de en önemli araç dildir.

Bir topluluktaki bireyler arasında duygu ve düşünce birliği dil ile sağlanır. Bir topluluğun sanat, edebiyat, tarih, din, müzik, felsefe, ahlak, giyim, yeme-içme gibi yaşamlarının her alanı dil ile ifade edilir. Özetle, kültür bireylerin dilleri aracılığıyla ifade ettiği veya yazdığı herşeyi kapsar. Dil olmadan diğer alanların hayat bulması söz konusu değildir. Dil, kültürü oluşturan, yaşatan bir hazinedir (Özaydın, s. 14).

Kültürün temel aracı olan dil, aynı zamanda düşüncenin de temel kaynağıdır. Bireyler kelimeler ile düşünür kelimeler ile ifade eder. Ludwig Wittgenstein’in dediği gibi “Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır”.

Bir topluluğun gelenekleri ve göreneklere o topluluğun yazılı olmayan yasalarıdır. Bir ülkenin yasaları genellikle o ülkenin gelenek ve göreneklerine göre hazırlanır. Yani yasalardan önce gelenek ve görenekler, o topluluğun yazılı olmayan yasalarıydı. Gelenek ve görenek ise kültürün ta kendisidir.

Arapçadan Türkçeye girmiş olan medeniyet kelimesi ‘Medine’ kelimesinden türemiştir. ‘Medine’, ‘şehir’ anlamına gelip ‘medeni’ ‘şehirli’ anlamında olup ‘medeniyet’ ise ‘şehirlilik’ anlamına gelmektedir. Türkçede ise medeniyet kelimesi için uygarlık kelimesi uygun görülmüştür (Özaydın, s. 4).

Bir ulusa ait bir takım kültürel değerlerin bir çok ulus tarafından kabul görmesiyle ortak değerler oluşur. Buna medeniyet denir. Bir başka ifade ile medeniyet; uluslararası ortak bir değer seviyesine yükselen davranış, anlayış ve yaşam araçlarının tamamıdır. Medeniyet, bütün insanların ortak birikimidir (Özaydın, s. 26).

Medeniyeti oluşturan milli kültürlerdir. Kültürler olmadan medeniyetin oluşması söz konusu değildir. Ziya Gökalp’e göre “Kültür, yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, aklî, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenkli bir bütünüdür. Medeniyet ise aynı medeniyet dairesine giren birçok milletin sosyal hayatının müşterek bir yekûnudur.” (Gökalp, 2004, s. 30)

Tarih boyunca insanlar, düşüncelerini, kültürlerini, bilimlerini, medeniyetlerini dil vasıtası ile diğer nesillere aktarmışlardır. Farklı alanlardaki gelişmeler dili beslemekte aynı şekilde dilin zenginleşmesi de gelişmeleri beslemektedir. Geçmişte Latince ve

Arapça medeniyet dili olarak tarih sahnesinde yerini almıştı. Her iki dil de gelişmelerini medeniyete borçludur. Geçmişten günümüze kadar büyük medeniyetlere baktığımızda bu medeniyetlerin ya çok zengin bir dili vardır veya zaman içinde çok zengin bir dil yaratmışlardır. Bir topluluğun dili ne kadar zenginse dünyaya bakışı, olayları algılaması o kadar farklı o kadar zengin olacaktır (Erdem, s. 4).

Ortadoğu'da bilim dili Arapçaydı. Farklı devletlerden bilim insanları eserlerini Arap dilinde yazıyordu. Bu nedenle Arapça bir bilim dili olarak zenginleşti, gelişti. Avrupa'ya baktığımızda ise bilim dili Latinceydi ve Avrupalı bilim insanları eserlerini Latin dilinde yazıyordu. Bugüne geldiğimizde ise geçmişte Arapçanın ve Latincenin görevini İngilizcenin üstlenmiş olduğunu görmekteyiz (Erdem, s.7).

Rönesans döneminin sonuna kadar Avrupa'nın ortak dili olan Latinceyi hem kilise hem de bilim dünyası kullanmıştı. Ortak dil sayesinde insanların birbirlerini dinlemesi, anlaması, eleştirmesi, birbirlerinden ve kendisinden önce yaşamış olanlardan istifade etmeleri sağlanmıştır. René Descartes, Galileo Galilei, Thomas Hobbes gibi düşünürler farklı milletlerden gelmiş olmalarına rağmen ortak dil olan Latince sayesinde tanışıp birbirlerinden istifade edip Batı medeniyetinin kurulmasına büyük katkı sağlamışlardır. Doğu'da ise aynı işlev Arapça ile sağlanmıştır. İbn-i Sina ve Farabi Türk'tü; İbn-i Rüşd, El-Kindi ve Gazali Arap'tı; Sadi Şirazi, Ferîdüddîn Attar, Ömer Hayyam ise Fars'tı ama bu düşünürler eserlerini aynı dilde vermişti. Fakat bu noktada şunu söylemek de çok önemlidir: Her ne kadar ortak bir dil elzem olsa da milli dillerin korunması da bir o kadar elzemdir (Erdem, s. 12).

Entegrasyon, karmaşık bir yapıya sahip toplumsal bir süreçtir. Entegrasyon süreçlerinde farklı kültürlerden gelen insanların ortak bir kültür oluşturma çabaları görülür. Entegrasyon süreçlerinde dil, din, dünya görüşü, sosyal kontrol mekanizmaları gibi bir çok etken ortaya çıkar. Bu süreçte en önemli etken dildir. Bir dili öğrenme, o dilin kültürünü de öğrenmek demektir. Yeni bir topluluğa uyum sağlayabilmek, o toplumda kişinin kendisini rahat hissedebilmesi için kişinin o topluluğun kültürünü, sosyal değerlerini öğrenmesi gerekir ve bunun için de o topluluğun dilini öğrenmesi şarttır. Dil bir iletişim aracıdır ve insanların sosyal entegrasyonunun olmazsa olmazıdır.

Uluslararası bir örgüt oluşturulurken farklı topluluklar, farklı kültürler ve farklı insanlar bir araya gelmektedir. Her topluluğun farklı dili olması, farklı kültüre sahip olması bir zenginliktir fakat diğer taraftan toplulukların örgüte entegre olma sürecinde birbirlerini ve kültürlerini tanımaları da gerekir. Bunun için ortak bir dile veya birkaç dile ihtiyaç duyulur.

Dil veya diller vasıtası ile insanlar sadece birbirlerini tanımazlar aynı zamanda birbirlerinin yaşam tarzını, geleneklerini göreneklerini de öğrenirler. Farklı kültürlerin bir araya gelip birbirlerini yakından tanımaları yeni bir medeniyet oluşturmalarını sağlar. Avrupa Birliği'ne baktığımızda farklı milletlerden gelen, farklı dilleri olan insanların özellikle İngilizce sayesinde iletişim kurduklarını görüyoruz. MERCOSUR'a baktığımızda birbirlerinin egemenliğine göz dikmiş gibi görülen ülkelerin birliği kurmaya karar verdikten sonra ortak dil üzerinde çalışmalara başladığına tanıklık ediyoruz. Özellikle İspanyolca ve Portekizce ile iletişim kanalları açılıp MERCOSUR'da yeni bir medeniyet oluşturulmaktadır.

4. SONUÇ

Dil deyince birçok kişi için ilk akla gelen dilin bir iletişim aracı olduğudur fakat aslında dil bir iletişim aracından çok daha fazlasıdır. Dil; ‘ben’i ‘biz’ yapan, bireyi topluluğa, topluluğu millete dönüştüren bir değerdir. Dil, egemenlik hakları kadar önemli olan bir olgudur, dil bağımsızlıktır.

Fransızca bir kelime olan ‘entegrasyon’, ‘bütünleşme, uyum’ anlamlarına gelmektedir. Devletler; ekonomik, siyasi, askeri, eğitim gibi amaçlarla bölgesel veya uluslararası entegrasyonlar oluşturmaktadırlar. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Türk Keneşi, MERCOSUR bunlara örnek olarak verilebilir.

Entegrasyon süreçlerinde halkların birbirlerini anlayabilmesi, tanıyabilmesi, iletişim halinde olabilmesi için ortak bir dile ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu noktada devletlerin oluşturduğu dil politikaları devreye girmektedir.

Bu kadar önemli bir araç olan dil için devletler hem halklarını konsolide edebilmek hem entegrasyon sürecinde milli dillerini koruyabilmek hem de birliklere entegre olabilmek için politikalar geliştirirler. Dil politikalarının farklı hedefleri olabilir. Örneğin milli bir kimlik oluşturmak için, halkını bir arada tutabilmek için oluşturulan dil politikaları olmasına karşın bir milleti dilinden uzaklaştırıp kimliğini yok edip asimilasyona uğratmak için uygulanan dil politikaları veya farklı kültürlerin farklı milletlerin bir arada yaşayabilmesi için uygulanan dil politikaları da vardır.

AB, çok dilli bir entegrasyondur. Bu da bir takım zorlukları beraberinde getirmektedir. Ulus devletler kendi dillerinin, kimliklerinin ve kültürlerinin korunmasını istemektedirler. Üye her ülke her ne kadar entegrasyon için egemenlik haklarından bir takım tavizler vermek zorunda olsa da ulus devleti koruma güdüsünü her zaman taşımaktadır. Bu yüzden AB, üye her ülkenin dilini birliğin resmi dili olarak kabul etmektedir ve ülkelerin kültürlerini yaşatması, dillerini kullanması için çalışmalar yapmaktadır. Örneğin AB, çok dilliliğin önemini anlatabilmek için 2001 yılını Avrupa’da ‘Diller Yılı’ olarak kutlamıştır. Kutlamalarda 190 etkinlik gerçekleştirilmiş, çok dilliliğe vurgu yapılmış ve dil öğrenmek için birçok fırsatın olduğu belirtilmiştir.

AB, ekonomik ve siyasi olarak entegrasyonda belli bir başarı yakalamış olmasına rağmen, kültür kimliği açısından henüz istenilen seviyeye gelememiştir. Bunun en büyük sebebi ulus devletlerin ulusal kimliklerini, dillerini ve kültürlerini koruma içgüdüdür. Bu sorunu aşmak için AB’nin bir Avrupa medyası kurması faydalı olabilir.

AB'nin yakın bir gelecekte ortak bir dili kabul etmesi mümkün görünmemektedir. Dil ile ilgili sorunların ve şu anki dil politikalarının devam edeceği öngörülmektedir.

Bir başka çok dilli entegrasyon süreci MERCOSUR'da yaşanmıştır. Entegrasyon sürecinin başında MERCOSUR için dil konusu sorun olmuştur. Brezilya, Arjantin, Paraguay ve Uruguay Latin Amerika ülkeleri olmalarına rağmen farklı dillere, kültürlere, tarihlere sahip olan ülkelerdi ve bu 4 ülke kendi sınırları içinde homojen bir yapıya sahipti. Brezilya, Portekizce; Arjantin ve Uruguay, İspanyolca; Paraguay ise Guarani ve İspanyolca konuşuyordu. Ülkeler birbirlerinin dillerini egemenlikleri açısından tehdit olarak görüyorlardı.

MERCOSUR'un resmi dilini belirleme sürecinde hükümetler, eğitimciler ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelip konuyu tartıştılar. İngilizcenin küresel bir dil olduğunu ve bu yüzden örgütün ortak dili olmasını savunanlar oldu fakat İngilizcenin ortak dil olması durumunda sürecin yavaşlayacağı endişesi vardı. Bu yüzden, birliğin dilinin milli, bölgesel ve uluslararası bir dil olması görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Tartışmaların sonunda İspanyolca, Portekizce ve Guarani dili birliğin resmi dilleri olarak kabul edildi.

Üye ülkeler, siyasi ve ekonomik alanlarda başarı sağlamanın ön şartı olarak dil ve kültür alanlarında yapılacak çalışmaların olduğunu öngörüyordu. Birbirlerinin dillerini egemenliklerine tehdit olarak gören ülkeler bundan sonra birbirlerinin dillerini öğrenmek için çalışmalara başladılar.

Halk arasında entegrasyonun gerçekleşmesi için entegrasyon sürecine büyük bir destek vardı. Halklar, diğer dili öğrenmek için özel kurslara gidiyordu. Özellikle sınırlarda yaşayan halklar arasında dil öğrenimi çok hızlı bir şekilde gerçekleşiyordu. Dil öğrenimi sayesinde bu bölgelerde kültürel etkileşim arttı ve halklar arasında ticaret hacmi yükseldi.

Üye ülke halklarının birbirlerinin dillerini öğrenmeleriyle entegrasyon süreci hızlandı ve ülkelere ait diller birbirlerini destekleyip hem ilişkilerin hem de dillerin zenginleşmesini sağladı.

Türk Keneşi entegrasyon süreci, Sovyetlerin 1991'de yıkılmasından sonra başlamıştır. Bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye görüşmelere hemen başlamıştır. 1992'de Ankara Zirvesi ile başlayan zirveler süreci, 2010 yılında gerçekleştirilen ve 10. zirve olan İstanbul Zirvesi ile son bulmuş ve bu zirvelerin sonucunda Türk Keneşi kurulmuştur.

Eğitim, ekonomi, kültür gibi birçok alanda işbirliğine gidilmiştir. Türk soylu

devletlerin entegrasyon sürecinde geliştirdikleri dil politikası ise ortak bir alfabenin oluşturulması olmuştur. Uzmanlar, Türk halklarının çok uzun bir süredir birbirinden uzak olmasından dolayı ortak bir Türk alfabesi oluşturmanın biraz zaman alacağını belirtmişlerdir. Ortak Türk alfabesi çalışmaları, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü'nün 1991 yılında düzenlemiş olduğu sempozyum ile başlamıştır. Bu sempozyumda 34 harften oluşan Türk Alfabesi konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Ortak alfabe ile ilgili son görüşme 1993 yılında Antalya'da yapılmıştır ve burada ortak alfabe kararı onaylanmıştır.

Türk soylu halklar şu anda ortak bir alfabe kullanmamaktadır. Akraha diller, entegrasyon sürecini kolaylaştırır. Entegrasyon sürecinin hızlanması için Türk dili uzmanlarının ortak alfabe çalışmalarını hızlandırmaları gerekmektedir. Ortak alfabenin yanı sıra okulların/ üniversitelerin müfredatları gözden geçirilip benzer müfredatlar hazırlanmalıdır. Yunus Emre Enstitüsü'nün ortak dil, edebiyat ve kültür konularında çalışacak bir enstitü kurması Türk soylu halklar açısından faydalı olacaktır. Türkiye'de çekilen dizilerin Türk soylu halkların televizyon kanallarında yayınlanmasının da ortak dil için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dil politikalarının bir başka modeli de dilin yumuşak güç olarak kullanılmasıdır. Dilin altında kültür, sanat, edebiyat, toplum, yaşantılar vardır. Ülkeler dillerinin başka uluslar tarafından öğrenilmesini sağlayarak onlara kendi kültürlerini, müziklerini, edebiyatlarını, sosyal yaşantılarını anlatırlar. Örneğin Almanların Goethe Enstitüsü'ne baktığımızda, bu enstitü Almancayı öğreterek Alman kültürünü, sosyal hayatını, Alman politikalarını öğretmeyi hedefler. Bu enstitü, Almanya dışında açtığı şubeleri ile Almanya ile ilgili algıların canlı tutulmasını sağlamaya çalışır.

Fransızların Alliance Française enstitüsü de benzer bir görev yapmaktadır. 1883 yılında kurulan bu enstitü bugün 136 ülkede 850 şubesi ile Fransızca'yı öğretmekte ve Fransızların kültürünü diğer ülkelere tanıtmaktadır. Bu enstitünün daha kurumsal hali olan Institut Français 2010 yılından itibaren hizmet vermektedir ve bu enstitü sayesinde her yıl 500.000 kişi Fransızca dil kurslarına ve 6 milyon kişi kültürel faaliyetlere katılmaktadır.

Birleşik Krallık ise 1934'te kurulan British Council ile dil öğretimi ve kültürel faaliyetlerini yürütmektedir. Birleşik Krallık, bu kurumu ile dil öğretimi ve sınav uygulamaları başta olmak üzere tiyatro, müzik, dans, görsel sanatlar, edebiyat, tasarım, mimarlık gibi birçok alanda faaliyetler yürütmektedir. Goethe Enstitüsü, Institut Français ve British Council ülkemizdeki gerek devlet kurumlarıyla gerekse de özel

sektörle işbirlikleri yapıp dil ve kültür faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

Devletler, küreselleşme ve entegrasyon süreçlerinde de milli dilin korunması ile ilgili dil politikaları uygularlar. Her dilin kendine özgü kuralları vardır. Örneğin, Türkçede sembol ses eşitliği vardır. Bu kurala göre her ses bir harfi, her harf de bir sesi karşılar. Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Yabancı kelimeler duyulduğu gibi yazılır. Bu ve bunun gibi temel kurallara uyulmaz ise dilde yozlaşma başlar. Örneğin ‘chat’, ‘showroom’, ‘fast-food’ gibi kelimelerin yazılışı ve okunuşu farklı olduğu için Türkçeye zarar vermektedir. Her dilde yabancı kelime bulunmaktadır ama bu kelimeler dile alınırken dilin temel kurallarına uyum sağlamalıdır.

Ülkedeki tabelalar ana dilde ve ihtiyaç duyulması durumunda yabancı dildeki karşılığı ana dilin altına yazılmalıdır. Televizyonlarda, radyolarda ve gazetelerde dilin doğru kullanılması için gerekli çalışmaların yapılması önemlidir. Yabancı bir kelimenin karşılığı ana dilde var ise bu kelime kullanılmalıdır. Bu konularda devletlerin üniversitelerle, medya kuruluşlarıyla ve ülkelerindeki dil kurumlarıyla işbirliği yapması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, bu tezde bölgesel örgütlerin dil politikaları incelenerek bu politikalar Türkiye örneği ile karşılaştırılmıştır. TÜRKSOY’u ve Türk Keneşi’ni; MERCOSUR, AB ve BDT örnekleriyle karşılaştırarak dil faktörünün entegrasyon sürecine etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. MERCOSUR için Hispanik dillerin, AB için İngilizcenin, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) için Rusçanın entegrasyon açısından önemi ne kadar ise Türk dilinin de TÜRKSOY’un ve Türk Keneşi’nin güçlenmesinde ve entegrasyon sürecini hızlandırmasında önemi o kadardır. Bu örgütler karşılaştırılırken birbirlerinden farklılıkları da anlatılmaya çalışılmıştır. Farklılıklardan birisi Türk Cumhuriyetleri arasında ortak bir alfabenin oluşturulmamasıdır. MERCOSUR’a, AB’ye ve BDT’ye bakıldığında bu örgütler ortak bir alfabe kullanılmaktadırlar fakat bu örgütlerden farklı olarak TÜRKSOY’un ve Türk Keneşi’nin ortak alfabe sorunu vardır. Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplulukları hepsi aynı alfabeyi kullanmadığı için entegrasyon süreci yavaşlamaktadır. İkinci farklılık ise Türk Cumhuriyetleri’nin Türkçenin farklı lehçelerini konuşuyor olmalarıdır. Kazak Türkçesi, Azerbaycan Türkçesinden farklıdır. Kırgız Türkçesi, Özbekistan Türkçesinden farklıdır. Bunlar entegrasyon sürecini zorlaştıran, yavaşlatan etkenlerdir. TÜRKSOY’un ve Türk Keneşi’nin faaliyetleri, entegrasyon sürecinde bu zorlukların ortadan kaldırılmasına yardım amaçlıdır ve bunun sonucunda devletler arasında entegrasyon süreci daha da hızlanacaktır. Ama MERCOSUR’un bu tür bir sorunu

yoktur. MERCOSUR'da hakim dil hispanik dillerdir ve MERCOSUR'a üye ülkeler aynı alfabeyi aynı dilleri kullandıkları için iletişim sorunu yaşamamaktadırlar. AB'ye üye ülkeler, farklı diller kullanıyor olsalar da hakim dil İngilizcedir ve aynı alfabeyi kullanmaktadırlar. BDT'de hakim dil Rusçadır. Diğer taraftan Bağımsız Devletler Topluluğu ile TÜRKSOY'un amaçları farklıdır. BDT'nin hedefi eski Sovyetler Birliği topraklarında Rusçanın gücünü korumaya çalışması ve bu bölgede Rus dilinin ve kültürünün hüküm sürmesidir. Bu neo-empyalist bir düşüncedir ama Türk Keneşi'nde ve TÜRKSOY'da böyle bir düşünce yoktur. Hiçbir Türk Cumhuriyeti'nin kendisini merkeze alma gibi bir düşüncesi yoktur. Türk Cumhuriyetleri'nin merkezini ortak dil ve ortak alfabe oluşturmaktadır. O merkez TÜRKSOY'un, aynı zamanda Türk Keneşi'nin kendisidir ve ileride bu konuların daha somut şekilde araştırılmasına ihtiyaç vardır.

'Dilin kaderi, ulusun kaderidir'

Kırgız atasözü

KAYNAKÇA

- Abdieva, R. (2017). Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetleri'nin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Alfabe Çalışmaları. *Türklad*, 1, (2), 104-119
- Açık, F. (2008). XX. Asrın başlarında Türk Dünyasında yaşanan alfabe değişikliklerinin sebepleri, gelişimi ve sonuçları. *Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*. Ankara, Türkiye.
- Arslan, H. (2007). *Epistemik Cemaat/Bir Bilim Sosyoloji Denemesi*. Paradigma Yayınları
- Bıyıklı, M. (2018). 25 Yıllık tecrübenin ardından Türk Keneşi bünyesi ülkelerde ortak kuruluşlar, ilişkiler ve işbirlikleri. *Orasam*, 225, 1-79
- Breton, R. (2007). *Dünya Dilleri Atlası*. NTV Yayınları
- Buran, A. (2009). Sovyet Türkolojisi ve Birinci Türkoloji Kurultay. *Turkish Studies*, 4 (3), 435-442
- Demirci, H.A. (2008). Osmanlı Modernleşmesinde Dil Politikaları ve Mebusan Meclisi. *Muhafazakar Düşünce*, 4 (16-17), 189.
- Eraydın Virtanen, Ö. (2002). *Dil Politikalarına Bütüncül Bir Yaklaşım: Orta Asya'da Dil Politikaları*. Doktora Tezi
- Eraydın Virtanen, Ö. (2003). *Dil Politikalarının Kökenleri*. Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları
- Eraydın Virtanen, Ö. (2003). *Dil Politikalarının Milliyetçilik Hareketlerindeki Tarihsel Kökenleri*. Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları
- Esman, M. J. (1992). The State and Language Policy. *International Political Science Review*, 13 (4), 382.
- Gökalp, Z. (2004). *Türkçülüğün Esasları*. MEB
- Jernudd, B.H. & Rubin, J. *Can Language be Planned*. The University of Hawaii Press
- Kolaç, E. (2008). Küresel Dil Kavramının Düşündürdükleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (16), 61-82
- Korkmaz, Z. (1996). *Türk Dünyası ve Ortak Yazı Dili Konusu*. TDK Yayınları
- Kutalmış, M. (2004). Tarihte ve Günümüzde Kazakistanın Alfabe Meselesi. *Bilig*, 31, 1-21

- Landau, J.M. & Kellner-Heinkele, B. (2011) *International Library of Central Asia Studies: Language Politics in Contemporary Central Asia: National and Ethnic Identity and the Soviet Legacy*. I.B. Tauris Press
- N. Grant. (1989). *Mechanisms: Policy formation and implementation*. MacMillian Press
- Nye, J.S. (2020). *Yumuşak Güç*. BB101
- Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları*. Sarmal Yayınları
- Paulston, C. B. (1997). Language Policies and Language Rights. *Annual Review of Anthropology*, 26 (1), 79.
- Ruiz, R. (1984). Orientations in Language Planning. *Nabe Journal*, 8 (2), 15-34
- Özbent, S. (2008). Entegrasyon Sürecinde Dilin Önemi: Türkiye'deki Entegrasyon Kursları. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 16 (1-2), 1
- Terzioğlu, S. S. (2013). The Cooperation Council of Turkic Speaking States in Terms of International Law. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 36 (45-72)
- Valter, T. (1974). *The Theory of Language Planning*. The Hague, Mouton Publishing
- Wildavsky, A. (1979). *Speaking Truth to Power*. Transaction Books
- Yurduseven, Ü. (2019). *Avrupa Birliği'nde Dil Politikaları*. Yüksek lisans tezi

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://europa.eu.int/comm/scic/thescic/history_en.htm Erişim Tarihi: 30.04.2021
- http://europa.eu.int/comm/dgs/translation/navigation/faq/faq_language_en.htm Erişim Tarihi: 05.05.2021
- http://europa.eu.int/comm/scic/thescic/multilinguasim_en.htm Erişim Tarihi: 05.05.2021
- <http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/multilingualism> Erişim Tarihi: 08.05.2021
- <https://europa-digital.de/text/aktuell/dossier/sprachen/organe.shtml> Erişim Tarihi: 13.05.2021
- <https://europa-digital.de/text/aktuell/dossier/sprachen/uebersetzung.shtml> Erişim Tarihi: 01.06.2021
- <https://europa-digital.de/text/aktuell/dossier/sprachen/erweiterung.shtml> Erişim Tarihi: 06.06.2021
- https://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/barolang_en.pdf Erişim Tarihi: 12.06.2021

- https://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/index_en.html Erişim Tarihi:12.06.2021
- https://europe.canterbury.ac.nz7news/NZESC_tamsin_rouse.pdf Erişim Tarihi: 15.06.2021
- https://europe.canterbury.ac.nz7news/NZESC_tamsin_rouse.pdf Erişim Tarihi: 24.06.2021
- <https://www.mfa.gov.tr/guney-ortak-pazari.tr.mfa> Erişim Tarihi: 04.07.2021
- <http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm> Erişim Tarihi: 10.07.2021
- http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr Erişim Tarihi:11.07.2021
- <https://tr.sputniknews.com/asya/201710271030775280-kazakistan-latin-alfabesi> Erişim Tarihi: 12.07.2021
- https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-perevode-alfavita-kazahskogo-yazyka-s-kirillicy-na-latinskuyu-grafiku Erişim Tarihi: 13.07.2021
- <https://www.caa-network.org/archives/10277> Erişim Tarihi: 15.07.2021
- <http://www.fergananews.com/articles/5092> Erişim Tarihi: 16.07.2021
- <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/23360.pdf> Erişim Tarihi: 18.07.2021
- <https://www.turkkon.org/tr/zirveler> Erişim Tarihi: 20.07.2021
- http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/08_TaskentBildirisi1996 Erişim Tarihi:21.07.2021
- http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/07_AstanaBildirisi1998 Erişim Tarihi: 23.07.2021
- http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/06_BakuBildirisi2000 Erişim Tarihi: 25.07.2021
- https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_2014_0417_193951.pdf Erişim Tarihi: 28.07.2021
- [http://www.turkkon.org/tr-TR/nahcivan-bildirisi-\(2009\)/4/911/911/290](http://www.turkkon.org/tr-TR/nahcivan-bildirisi-(2009)/4/911/911/290) Erişim Tarihi: 30.07.2021
- <http://turkkon.org/tr-TR/bildiriler> Erişim Tarihi: 31.07.2021
- https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703973.pdf Erişim Tarihi: 31.07.2021
- <http://www.turksoy.org/tr/turksoy/about> Erişim Tarihi: 01.08.2021
- <http://www.turksoy.org/tr/library> Erişim Tarihi: 01.08.2021
- <https://websitem.gazi.edu.tr/site/dursun.yararsoy/files> Erişim Tarihi: 02.08.2021

EKLER

EK-A. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	YUNUS HARDALDALI
ÖĞRENCİ NO	20195006
TEL. NO.	
E - MAIL	
ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Tezli Yüksek Lisans Programı
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLIK KAYDININ YAPILIP - YAPILMADIĞI	2020.. / 2021 - BAHAR DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Devletlerarası ilişkilerde ve karşılıklı entegrasyon sürecinde dil politikası: Türkiye örneği
TEZİN AMACI	Avrupa Birliği (AB), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Türk Keneşi örneği kullanılarak devletlerarası entegrasyon sürecinde dil faktörünün rolünü ve etkilerini incelemek.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	<p>Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan insanlar günümüze kadar değişik yöntemlerle iletişim kurmuşlardır. Bugün teknolojinin gelişmesi ile küreselleşme her geçen gün etkisini çok daha yakından hissettirmektedir. İnsanlar arasındaki eğitim, sosyal, ekonomik, siyasi, askeri ve diğer bir çok alandaki ilişkiler için ortak bir dile ihtiyaç vardır. 20. yüzyıla kadar çeşitli diller dünyanın farklı bölgelerinde ortak bir dil gibi kullanılmış, 20. yüzyıla girildiğinde ise İngilizce daha geniş bir alanda ortak dile dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya liderliğini ele almasıyla İngilizce daha baskın bir şekilde dünyanın ortak dili olmayı devam ettirmiştir.</p> <p>Dil bir çok disiplinde bir çalışma alanı olmakla beraber, dili uluslararası ilişkilerdeki rolü ile değerlendirmek de mümkündür. Dil sadece ticaret, bilim, eğitim gibi alanlarda ihtiyaç duyulan bir araç özelliği taşımaz. Dil aynı zamanda, devletlerin entegrasyon sürecinde de olmazsa olmazlardan biri olarak görülmektedir.</p> <p>Bu tezde; devletlerin entegrasyon sürecinde dil politikası ve bunun etki alanları, bu süreçte dil ve millî kimlikle beraber uluslararası kimlikler arası ilişkiler, uluslararası politika alanında dilin rolü, uluslararası birliklerde kabul gören yasal çerçeve ve aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası nitelikteki dil ilişkilerinin analiz edilmesi, dil entegrasyon modellerinin özellikleri gibi konular ele alınmıştır. Tezin son bölümünde Avrupa Birliği (AB), Güney Amerika (MERCOSUR), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) örnekleri ele alınarak Türk soylu devletler arasındaki ilişkiler ve entegrasyon süreci (TÜRKSOY, Türk Keneşi) ve bu süreçte dil faktörünün etkisi incelenmiştir.</p> <p>Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.</p> <p>Anahtar Kelimeler: Dil, dil politikası, dil kimliği, iletişim, entegrasyon</p>
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAKI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAKI	
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	<p>1) ..... (.....) Sayfa ..... Ölçeği.</p> <p>2) ..... (.....) Sayfa ..... Anketi.</p> <p>3) ..... (.....) Sayfa ..... Formları.</p> <p>4) ..... (.....) Sayfa .....</p>

ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Yunus Hardaldalı		ÖĞRENCİNİN İMZASI: ..... TARİH: ..... / ..... / 20....		Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.		
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu		Uluslar arası İlişkiler		... faaliyet alanı içerisine girmektedir.		
1. TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2. TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI			
Adı - Soyadı: Khaladdin İbrahimi	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Ali Engin Oba	Adı - Soyadı: Murat Koç			
Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı: Doçent Dr.			
Evrak onayı E-posta ile alınmıştır	İmzası:	Evrak onayı E-posta ile alınmıştır	Evrak onayı E-posta ile alınmıştır			
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....			
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.	Evrak Aslı Enstitü Müdürlüğünde Islak İmzalıdır.
... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....	... / ... / 20....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, ... / ..... / 20..... - ..... / ..... / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli izin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

EK-B. Çağ Üniversitesi SOBE Etik Kurul İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2200007024
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

23.09.2022

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesindeki Lisansüstü Programlarda halen tez aşamasında kayıtlı olan **Yunus Hardaldalı** isimli öğrencimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 1 Adet öğrenciye ait tez evrakları listesi.

EK-C. Çağ Üniversitesi Etik Kurul İzin Onay Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2200007546
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzmi Hk.

10.10.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 23.09.2022 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2200007024 sayılı yazınız.

İlgi yazıda söz konusu edilen **Yunus Hardamalı** isimli öğrencimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör